

TÜRKİYE'NİN
SİSTEM
ARAYIŞI
EKİM'22, ANKARA

TOPLUMSAL ALGI
VE BEKLENTİLER

VAHAP COŞKUN | HATEM ETE

	2	Sunuş
	5	Giriş
BAŞKANLIK SİSTEMİ	
	8	Başkanlık Sistemi ve Memnuniyet
	11	Başkanlık Sistemi ve Cumhurbaşkanının Yetkileri
	13	Başkanlık Sistemi ve TBMM
	15	Başkanlık Sistemi ve Hız, İstikrar ve Tek Başlılık
	19	Başkanlık Sistemi ve Ekonomik Kriz
PARLAMENTO SİSTEMİ	
	24	Parlamento Sistemi ve Cumhurbaşkanının Seçimi
	26	Parlamento Sistemi ve Cumhurbaşkanının Yetkileri
	29	Parlamento Sistemi ve Cumhurbaşkanının Parti Kimliği
İKİ SİSTEMİN MUKAYESESİ	
	34	Demokrasi
	36	Ekonomi
	38	Hak ve Özgürlükler
	39	Yargı
SİSTEM TERCİHİ	
	42	Başkanlık Sistemi mi Parlamento Sistemi mi?
	44	Devam mı, Revizyon mu, Geçiş mi?
	46	Geçiş Süreci
	48	Sistem Değişikliğine İlişkin Öngörü
	
	51	Sonuç
	54	Araştırma Hakkında

Sunuş

Türkiye uzunca bir süredir sistem tartiŐması yürütüyor ve öyle anlaşılıyor ki bu konudaki tartiŐma ve arayış, siyaseti önümüzdeki birkaç yıl daha yoğun bir Şekilde etkilemeye ve biçimlendirmeye devam edecek.

Türkiye'de parlamenter sistem, sık sık kesintilere uğrasa da bir buçuk asra yakın (1876-2017) bir geçmişe sahip. 2017'den beri de Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi yürürlükte. Her iki sistemin de siyasette ve toplumda genel bir memnuniyet üretebildiğini söylemek zor.

Askeri darbeler, sivil siyasetin asker ve sivil bürokrasi/vesayet karŐısındaki güçsüzlüğü, uyumsuz ve kısa süreli koalisyonlar gibi dinamikler nedeniyle parlamenter sistem kamusal hafızada olumsuz bir yer edindi. Bu nedenle, Demirel ve Özal gibi güçlü siyasi liderler, yüksek bir toplumsal desteğe sahip oldukları dönemlerde, parlamenter sistemi eleştirip başkanlık sistemine geçilmesi gerektiğini dillendirdiler. Ancak parlamenter sisteme yönelik rahatsızlıkların varlığına ve sistem değişikliğine yönelik benzer siyasi ve akademik münferit açıklamalara rağmen, 2014 yılına kadar sistem değişikliği kamuoyunun gündeminde ciddi bir yer edinmedi.

Sistem değişikliğine yönelik en önemli kırılma, 2007'deki Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde yaşandı. Abdullah Gül'ün Cumhurbaşkanlığı adaylığına yönelik tepkiler, 27 Nisan 2007 muhtırası ve Anayasa Mahkemesi'nin 367 kararı üzerinden ciddi bir siyasi krize dönüşünce, AK Parti erken seçim kararı almanın yanısıra -daha önce de ciddi siyasi krizlere dönüşen- Cumhurbaşkanlığı seçim sistemini deęiŐtirmeye yöneldi.

Cumhurbaşkanı'nın TBMM yerine halk tarafından seçilmesine yönelik anayasa deęiŐiklięinin referandumda kabul edilmesi, 1982 Anayasasıyla klasik parlamenter sistemin sınırlarını zorlayacak ölçüde yetkilendirilen Cumhurbaşkanına güçlü bir toplumsal destek de aktararak parlamenter sistemin sembolik Cumhurbaşkanı kurgusunu tahrif etti.

İlk defa halk tarafından Cumhurbaşkanı seçilen Erdoğan, sahip olduğu güçlü Anayasal yetkileri yüzde 52'lik toplumsal destek ve iktidar partisi olan AK Parti'nin doğal lideri olmaktan devŐirdięi siyasal güçle birleŐtirerek, parlamenter sistemi işlemez kılarken, başkanlık sistemine geçilmesi gerektiğine yönelik ısrarlı bir söylem de benimsedi.

2014-2017 arasında, birçok siyasal krize yol açan bu anomali, 15 Temmuz darbe teşebbüsü sonrasında, MHP lideri Devlet Bahçeli'nin "fiili durumu resmileştirme" mottosuyla aldığı inisiyatif ve verdiği destekle başkanlık sistemi doğrultusunda çözülmeye çalışıldı.

Kamuoyunda yeterince tartışılmadan, AK Parti ve MHP'nin tercihleri doğrultusunda hazırlanan anayasal değişiklik, 15 Temmuz travmasının ve bu travmanın harekete geçirdiği güvenlikçi yasal ve idari düzenin hâkim olduğu bir dönemde, 17 Nisan 2017 referandumunda yüzde 51 oyla kabul edildi.

24 Haziran 2018 seçimlerinde yürürlüğe giren başkanlık sistemi, yetkilerin tek elde toplanması, denge ve denetleme mekanizmalarının zayıflığı, de facto bir güçler birliği tesis etmesi ve kutuplaşmayı derinleştirilmesi gibi gerekçelerle çokça eleştirildi ve 2018'den bu yana siyasal ve idari performansı bakımından da bir memnuniyet üretmedi. İktidar blokunun yeni sistemi düzeltmeye yönelik adımlardan uzak durması da yaşanan memnuniyetsizliği derinleştirdi.

Son yapılan kamuoyu araştırmaları, başkanlık sistemine verilen desteğin düştüğünü, parlamenter sisteme dönüş ile ilgili muhtemel bir referandumun ise kolaylıkla destek görebileceğini gösteriyor.

Başkanlık sistemin ürettiği bu memnuniyetsizlik, muhalefet partilerine parlamenter sisteme geri dönüş üzerinden bir siyasal strateji ve söylem geliştirme imkânı sağladı. Parlamenter sisteme dönüş, bir yandan farklı siyasal önceliklere sahip birçok siyasal partiye aynı hedef doğrultusunda hareket etme imkânı sunarken, bir yandan da Erdoğan karşıtlığının veya seçimlerde Erdoğan'ı yenme motivasyonunun ötesine geçerek, muhalefeti otoriterlik-demokrasi ekseninde bir siyasal söylem kurgulama kabiliyetine kavuşturdu. Bu çerçevede, sistem tartışması ve parlamenter sisteme dönüş hedefi, iktidar ve muhalefet arasındaki siyasal mücadeleyi içeriklendiren en önemli başlık haline geldi.

Son bir yıl içerisinde muhalefetteki siyasal partiler önce müstakil olarak parlamenter sistem önerilerini hazırlayıp kamuoyuyla paylaştılar, ardından ortak bir çalışma grubu oluşturarak temel ilkeler üzerinde anlaştılar, son olarak da 12 ve 28 Şubat buluşmalarında liderlerin katılımıyla "Güçlendirilmiş Parlamenter Sistem" önerilerini kamuoyuna sundular.

Sistem değişikliği hedefiyle bir araya gelen altı muhalefet partisi, hazırladıkları öneriyi kamuoyuna sunduktan sonra da seçimlerde birlikte hareket etme ve seçimlerden sonra sistem geçişini birlikte gerçekleştirme hedefiyle, ayda bir liderler düzeyinde buluşmaya devam ediyor. Böylece, parlamenter sisteme dönüş hedefi, muhalefetin iktidar karşısında bir araya gelmesini sağlayan en önemli dinamik oldu.

Dolayısıyla, 2023 seçimlerinin sonucundan bağımsız olarak, Türkiye'de sistem arayışı ve tartışmasının önümüzdeki dönemde de siyasetin merkezinde olmasını beklemek daha gerçekçi görünüyor. Haziran 2023'te yapılması öngörülen seçimlerin sonucuna göre, yoğunluğu ve süresi değişse bile, her halükârda sistem tartışması Türkiye siyasetini meşgul etmeye devam edecek.

Bu durumu göz önünde bulundurarak, karar alıcılara ve kamuoyuna akademik bilgi temelli katkı sağlamak ve tartışmaların siyasi keskinliğini esneterek diyalog ve müzakere zeminini genişletmek üzere kapsamlı bir program hazırlamış bulunuyoruz.

Bu program, sistem arayışına katkı sunacak 10 akademik analiz yayınlamayı ve toplumun sistem ile ilgili kanaatlerini öğrenmek üzere detaylı bir kamuoyu araştırması yapmayı içeriyor.

“Türkiye'nin Sistem Arayışı” başlığı altında bugüne kadar, alanında uzman saygın akademisyenlerin kaleme aldığı 5 raporu kamuoyuna sunduk. Yıl sonuna kadar da 5 rapor daha yayınlamayı planlıyoruz. Raporlarımızı www.ankaraenstitusu.org sitesinden okuyabilirsiniz.

Elinizdeki çalışma, Türkiye'nin Sistem Arayışı programı çerçevesinde, toplumun sistem tartışmalarına bakışını öğrenmeye yönelik olarak, 22-26 Ağustos tarihleri arasında, 2.144 kişi ile gerçekleştirilen kamuoyu araştırması bulgularını ve bu bulguların analizini içermektedir.

Çalışma, toplumun sistem tercihi ve sistemle ilgili algı ve beklentileri hakkında detaylı bulgular içeriyor.

Çalışmanın iktidar-muhalefet dinamikleri üzerinden ve oldukça sert bir karşıtlık ile yürüyen sistem tartışmasının veri temelli ve daha soğukkanlı bir şekilde yürütülmesine katkı sunacağına inanıyoruz.

Hatem Ete Ankara Enstitüsü, Direktör

Giriş

Osmanlı-Türk anayasa modernleşme tarihi, hep parlamenter sistem üzerinden yürüdü. Hükümet sistemi tartışması, Türkiye siyasetinin ana güzergâhlarından biri olmadı. Anayasa ve hükümet sistemine ilişkin tartışmalar büyük bir çoğunlukla parlamenter sistemin etrafında döndü, alternatif bir hükümet sistemi önerenler hem siyasette hem akademide ve hem de sivil toplum örgütlerinde daima azınlıkta kaldı.

AK Parti de, başlangıçta parlamenter sistemden yanaydı. Nitekim AK Parti'nin 2007 yılında Prof. Dr. Ergun Özbudun başkanlığındaki bir heyete hazırlatılan anayasa taslağı da, klasik bir parlamenter sistemin kurulmasını öngörüyordu. Ancak 2011'den itibaren başkanlık sistemini savunmaya başladı. AK Parti, TBMM'de 2011'de kurulun Anayasa Uzlaşma Komisyonu'na, yürütmeye ilişkin konularda tek başına cumhurbaşkanını yetkili kılan ve "Türk tipi başkanlık sistemi" denilen öneriyi sundu.

Fakat AK Parti, başkanlık sistemi savunusunda Meclis'te tek başına kaldı. Meclis'te grubu bulunan diğer partiler (CHP, MHP ve HDP), başkanlık sistemini asla kabul etmediler ve arayışlarını parlamenter sistem üzerinden yürüttüler. Dolayısıyla AK Parti başkanlık sistemi önerisini hayata geçirebilme olanağı bulamadı.

Ancak, 15 Temmuz 2016'da gerçekleşen askeri darbe teşebbüsü bütün siyasi dengeleri değiştirdi. O vakte kadar başkanlık sistemine mutlak bir karşıtlık siyaseti güden MHP, AK Parti'ye çağrıda bulundu ve başkanlık sistemine destek vereceğini açıkladı. AK Parti bu çağrıya uydu ve her iki partinin kurmayları tarafından hazırlanan anayasa değişikliği önerisi, TBMM'den geçti ve 16 Nisan 2017'de halk oylamasına sunuldu.

Darbe teşebbüsünü takip eden olağanüstü koşullarda gerçekleşen halk oylamasında, hükümet sistemi değişikliğini içeren anayasa değişikliği önerisi yüzde 51 oy oranıyla kabul edildi. Böylece Türkiye, müelliflerinin "Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi" olarak adlandırdığı, ancak halk arasında "Başkanlık Sistemi" denilen -araştırmada da bu nedenle "başkanlık sistemi" ifadesi kullanılmıştır- sisteme geçmiş oldu.

Anayasa değişikliği ile siyasi iktidara ait bütün yetkiler tek bir merkezde ve tek bir kişi tarafından temsil edilen yürütme organında toplandı. Muhalefet bu duruma baştan itibaren sert bir biçimde itiraz etti. Yeni hükümet sisteminin fiili bir tek adamlık rejimi olduğunu belirten muhalefete göre; bu sistemde hukuki güvenlik ve öngörülebilirlik ilkeleri rafa kaldırılmıştı. TBMM, güç yitimine uğramış, kayyımlar ile seçmen iradesi gasp edilmişti. İdarede keyfilik hüküm sürüyordu. Hak ve özgürlükler baskı altına alınıyor ve yargı, muhalefeti etkisizleştirmek için bir susturma aracı olarak kullanılıyordu. Liyakat yerine sadakat esas alınıyor, kamu kurumların kurumsal kimliği zayıflıyor ve devlet bir parti-devletine dönüştürülüyordu.

Muhalefetin bu eleştirilerine giderek derinleşen ekonomik kriz de eklendi. Böylece zaten kıl payı bir oranla kabul edilen başkanlık sistemine karşı şikâyetler arttı. Muhalefet partilerinin gündelik hayatta karşılaşılan bütün sorunların müsebbibi olarak başkanlık sistemini işaret etmesi toplumda bir karşılık buldu. Başkanlık sistemine karşı güçlü bir muhalefet oluştu.

Başkanlık sisteminden duyulan yaygın rahatsızlık, aralarında farklılıklar bulunan ve normal koşullarda bir araya gelmeleri mümkün olmayan altı muhalefet partisini bir araya getirdi. Altı partilik geniş bir muhalefet bloku, iktidardaki Cumhur İttifakı'nın başkanlık sistemine karşı güçlendirilmiş parlamenter sistem önerisi ile halk karşısına çıktı.

Böylece Türkiye siyaseti, iktidarın başkanlık sistemini ve muhalefetin de parlamenter sistemi savunduğu iki bloka ayrılmış oldu. Seçimlere de bu siyasi hava ile gidilecek. Halk seçimlerde hem ülkenin idaresini emanet edeceği elleri seçecek hem de hangi hükümet sistemi ile yönetilmeyi tercih ettiğini ortaya koyacak.

Halkın hükümet sistemleri hakkında ne düşündüğü ve iktidar ile muhalefetin karşılıklı tezlerine ne ölçüde yakın ya da uzak durduğu, bu bağlamda, büyük bir anlam taşıyor. Dört kısımdan oluşan bu araştırma da bunu -yani halkın başkanlık sistemi ve parlamenter sisteme dair genel algısını- açığa çıkarmaya çalışıyor.

Katılımcıların; başkanlık sistemi ile parlamenter sistemin temel özellikleri, iki sistemin karşılaştırılması ve sistem tercihi ile ilgili sorulara verdikleri cevaplar, siyaseten çok anlamlı veriler içeriyor. İktidarın da muhalefetin de siyasetlerini tayin ederken bu verileri göz ardı etmemeleri gerekiyor.

BAŞKANLIK SİSTEMİ

Başkanlık Sistemi ve Memnuniyet
Başkanlık Sistemi ve Cumhurbaşkanının Yetkileri
Başkanlık Sistemi ve TBMM
Başkanlık Sistemi ve Hız, İstikrar ve Tek Başlılık
Başkanlık Sistemi ve Ekonomik Kriz

Başkanlık sistemi, halk oylamasında kabul edildiği ve yürürlüğe girdiği andan beri, siyasi ve hukuki tartışmaların merkezinde yer alıyor. İktidar, ülkenin bugünü ve yarını için en iyi tercihin, başkanlık sistemi olduğunu söylerken, muhalefet ise ülkede yaşanan bütün sorunların altında başkanlık sisteminin yattığını savunuyor.

İktidar temsilcilerine göre; başkanlık sistemi, parlamenter sistemdeki çift başlılığı ortadan kaldırarak yönetime istikrar ve hız kazandırmıştır. Yasama ve yürütmeyi birbirinden tamamen ayırarak, yönetime bir öngörülebilirlik sağlamıştır. Meclis'i sadece yasamayla alakadar olan bir güç haline getirmiş, yürütmeyi sahip olması gereken yetkilerle teçhiz etmiştir.

Başkanlık sistemi halkı hem Meclis'te hem idarede doğrudan söz sahibi kılmış ve böylelikle halkın iradesini fesada uğratan vesayet rejiminin de aşılmasını sağlamıştır. Güçlü bir iktidar mimarisi yaratarak siyasi ve iktisadi bütün sorunların üzerine kararlılıkla gitmiş ve ülkenin her alanda kalkınmasını sağlamıştır.

Buna mukabil muhalefet temsilcileri, bu tezlerin gerçeğe bütünüyle ters düştüğünü ifade ediyorlar. Onlara göre, iktidar her ne kadar her vesileyle "milli irade" vurgusu yapsa da iddiasının aksi bir siyasi tablo ortaya çıkarmıştır. Çünkü meri başkanlık sistemi, halkın iradesinin tecelli ettiği Meclis'i etkisiz ve işlevsiz kılmıştır. Bir "tek adam sistemi" yaratmıştır.

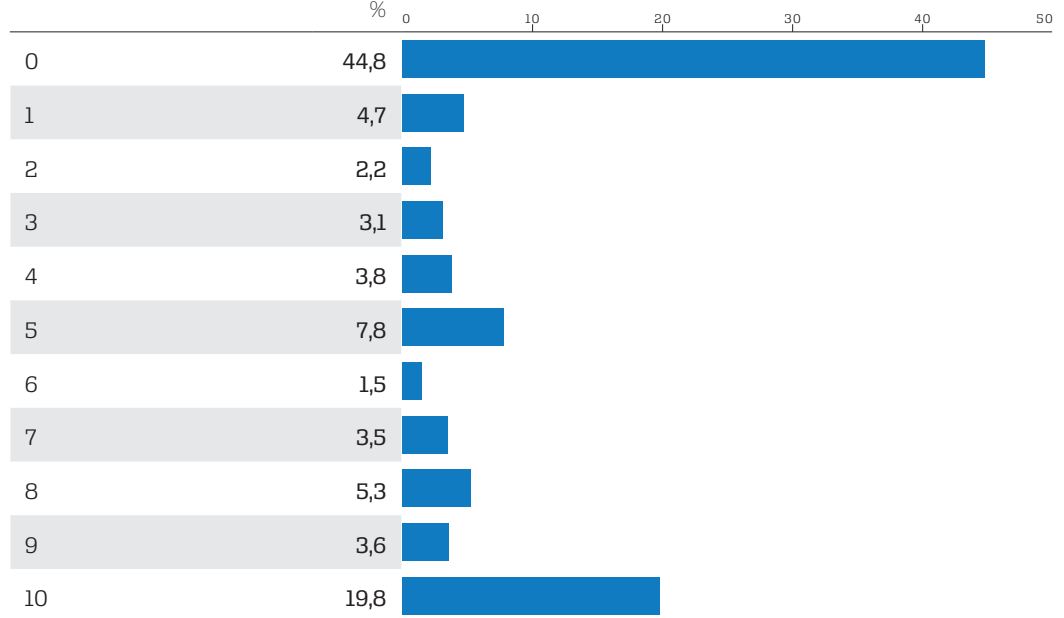
Bütün yetkilerin tek bir makamda toplanması ise, istikrara değil kırılganlığa, hıza değil hantallığa sebebiyet vermiştir. Devlet işlemez hale gelmiş, başkanlık sistemi her açıdan sorun üretmeye başlamıştır. Ekonomi başta olmak üzere ülkede her alanda yaşanan krizin altında yatan asıl neden, başkanlık sistemidir.

Araştırmanın bu ilk bölümünde, iktidar ve muhalefet cepeleri tarafından ileri sürülen bu genel argümanların toplum nezdinde nasıl bir karşılık bulduğuna odaklanılmıştır. Katılımcılara; başkanlık sisteminde cumhurbaşkanının yetkileri, Meclis'in konumu, başkanlık sisteminin tek başlılığı ile hıza, istikrara ve ekonomik krize etkisi sorulmuş ve katılımcıların bu sistemden ne kadar memnuniyet duydukları ölçülmeye çalışılmıştır.

Başkanlık Sistemi ve Memnuniyet

GRAFİK 1: BAŞKANLIK SİSTEMİNDEN NE DÜZEYDE MEMNUNSUNUZ?

2018'den beri uygulanan Türkiye'deki başkanlık sisteminden ne düzeyde memnunsunuz?
0 Hiç değilim, 10 son derece memnunum olacak şekilde 10 üzerinden kaç verirsiniz.

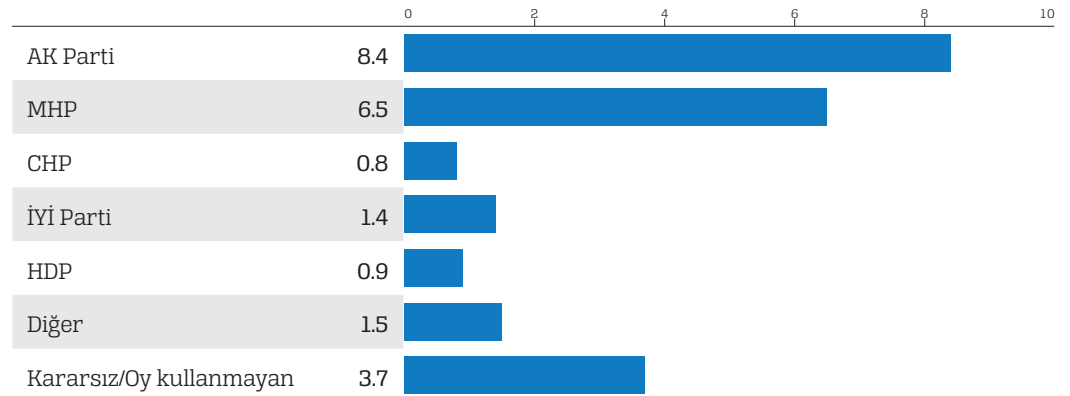
Yürürlükteki başkanlık sisteminden vatandaşların ne kadar memnun olduklarını ölçmek amacıyla, araştırmada katılımcılardan başkanlık sistemini 0 ve 10 arasında puanlamaları istenmiştir. Katılımcıların yüzde 45'inin sıfır puan vermesi, toplumun yarısına yakın bir kesiminde başkanlık sistemine karşı derin bir rahatsızlığı olduğunu gösterir. Buna mukabil, 10 puan veren yüzde 20 ise, toplumun beşte birlik bir kesiminde başkanlık sisteminin büyük bir kabul gördüğüne işaret eder.

Başkanlık sisteminden memnuniyet düzeyinin genel ortalaması 3.8'dir

TABLO 1: PARTİ TERCİHİNE GÖRE BAŞKANLIK SİSTEMİNDEN NE DÜZEYDE MEMNUNSUNUZ?

	AK Parti	MHP	CHP	İYİ Parti	HDP	Diğer	Kararsız/Oy kullanmayan
0	2,2	8,4	79,4	74,3	81,4	61,9	35,8
1	0,1	9,8	4,9	4,2	3,3	8,9	5,5
2	0,5	3,5	2,2	0,9	0,0	5,4	3,9
3	2,4	1,1	1,9	2,7	0,6	6,0	4,7
4	2,6	3,1	4,9	1,9	6,7	5,4	4,5
5	5,9	15,6	2,7	4,8	4,1	5,9	18,5
6	2,9	0,6	0,3	0,8	0,0	0,8	3,2
7	7,9	7,4	0,5	0,7	0,0	0,9	4,9
8	11,8	8,9	0,3	0,2	0,0	0,9	5,1
9	8,8	7,3	0,2	6,9	1,0	0,1	0,1
10	55,0	34,4	2,7	2,5	3,0	4,0	13,6

GRAFİK 2: PARTİ TERCİHİNE GÖRE BAŞKANLIK SİSTEMİNDEN NE DÜZEYDE MEMNUNSUNUZ?

Oy verilen partilere göre bir değerlendirme yapıldığında, Cumhurbaşkanlığı'ndaki partilere oy veren katılımcılarda, başkanlık sistemin benimsendiği görülüyor. Benimsenme oranı AK Partili katılımcılarda çok yüksek; AK Partililerin yüzde 55'in başkanlık sisteminden son derece memnun olduğunu belirtirken, genel olarak memnuniyet duyanların oranı yüzde 85'i geçiyor.

İttifakın diğer ortağı MHP'de de başkanlık sistemi kabul görüyor; ancak kabul düzeyi AK Parti kadar yüksek değil. MHP'lilerin yüzde 34'ü son derece memnun iken, genel olarak

memnun olanların oranı yüzde 60'larda seyrediyor. Memnuniyet ortalaması; AK Partililerde 10 üzerinden 8,4, MHP'lilerde ise 10 üzerinde 6,5 olarak çıkıyor.

Muhalefet partilerinde, başkanlık sistemine sert bir karşıtlık var. CHP'lilerin yüzde 79'u, İYİ Partililerin yüzde 74'ü ve HDP'lilerin yüzde 81'i, başkanlık sistemine sıfır puan vererek hiç memnun olmadıklarını belirtiyorlar. Memnuniyet ortalaması CHP ve HDP'lilerde 1'in altında iken, İYİ Partililerde ancak 1.4'ü buluyor.

TABLO 2: DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERE GÖRE BAŞKANLIK SİSTEMİNDEN NE DÜZEYDE MEMNUNSUNUZ?

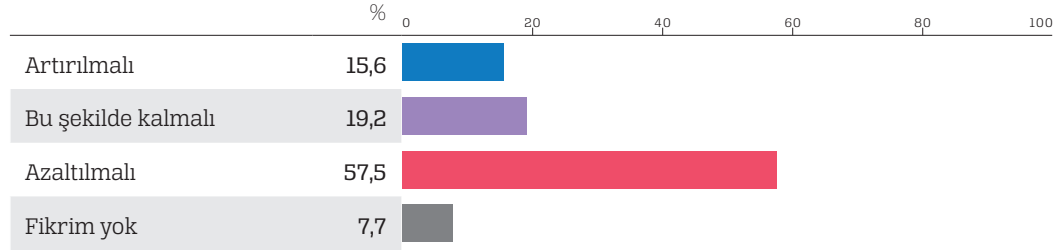
	18-34 yaş	35-54 yaş	55 yaş ve üstü	Düşük öğrenim	Orta öğrenim	Yüksek öğrenim
0	37,5	42,8	57,3	42,7	41,6	56,3
1	7,9	2,7	3,3	1,9	6,2	5,2
2	4,1	1,6	0,5	0,7	2,6	3,5
3	5,9	2,3	0,6	2,1	3,5	3,6
4	7,3	2,6	0,9	4,3	3,9	2,7
5	11,4	8,2	2,6	5,7	9,5	6,6
6	2,8	1,3	0,0	1,0	1,6	1,9
7	3,8	3,9	2,6	4,3	2,9	3,6
8	5,1	4,7	6,3	5,8	5,4	4,1
9	2,2	3,8	5,1	5,9	2,6	2,6
10	12,0	26,3	20,9	25,5	20,2	10,0

18-34 yaş grubundakilerin yüzde 38'i, 35-54 yaş grubundakilerin yüzde 43'ü, 55 yaş ve üstündekilerin de yüzde 57'si başkanlık sisteminden hiç memnun olmadıklarını ifade ediyorlar. Burada dikkat çeken husus, başkanlık sisteminden hiç memnun olmayanların bütün yaş gruplarında, çoğunluğu oluşturmasıdır. Başkanlık sisteminden son derece memnun olanların en yüksek olduğu (% 26) yaş grubu ise 35-45 yaş grubudur.

Bütün yaş gruplarında olduğu gibi, bütün eğitim düzeylerinde de başkanlık sisteminden hiç memnun olmayanlar çoğunluğu oluşturmaktadır. Düşük ve orta eğitimliler memnuniyet düzeyleri birbirine yakın dururken, eğitim düzeyi yükseldikçe başkanlık sisteminden memnuniyetsizlik de artıyor. Başkanlık sisteminden hiç memnun olmayanların oranı düşük ve orta eğitimli katılımcılarda yüzde 42 civarında iken, yüksek eğitimli katılımcılarda bu oran yüzde 56'dır.

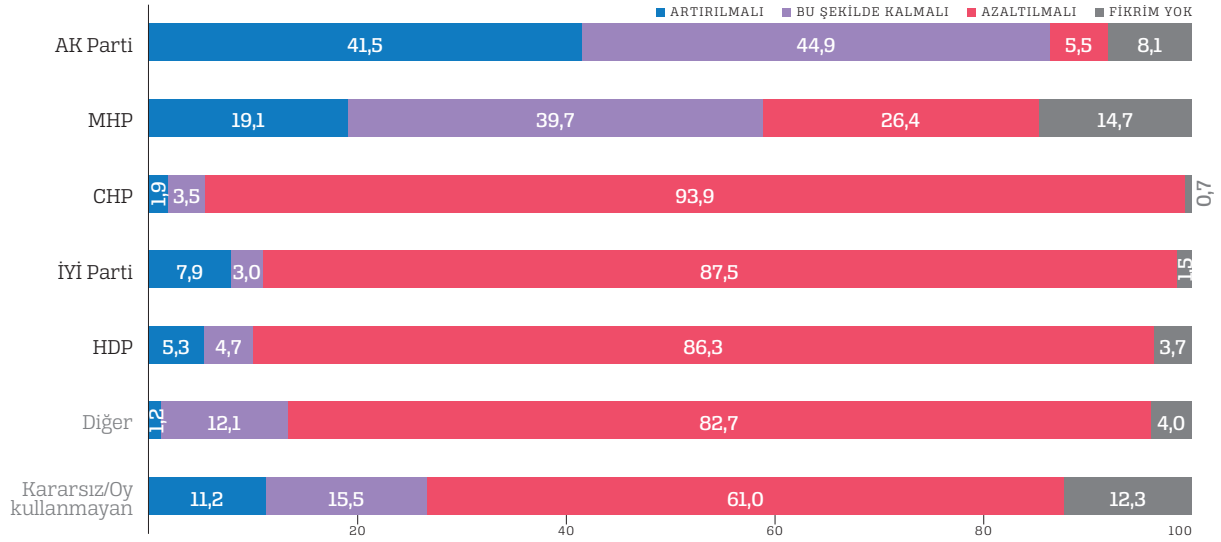
Başkanlık Sistemi ve Cumhurbaşkanı'nın Yetkileri

GRAFİK 3: CUMHURBAŞKANININ SAHİP OLDUĞU YETKİLERE İLİŞKİN KANAAT

Katılımcıların yüzde 58'i Cumhurbaşkanının yetkilerinin fazla olduğunu ve azaltılması gerektiğini düşünmektedir. Cumhurbaşkanının yetkilerinin normal olduğu ve bu şekilde kalması gerektiği görüşünde olanlar katılımcıların yüzde 19'unu oluştururken, Cumhurbaşkanının yetkileri artırılmalı kanaatinde olanlar yüzde 16'dır.

GRAFİK 4: PARTİ TERCİHİNE GÖRE CUMHURBAŞKANININ SAHİP OLDUĞU YETKİLERE İLİŞKİN KANAAT

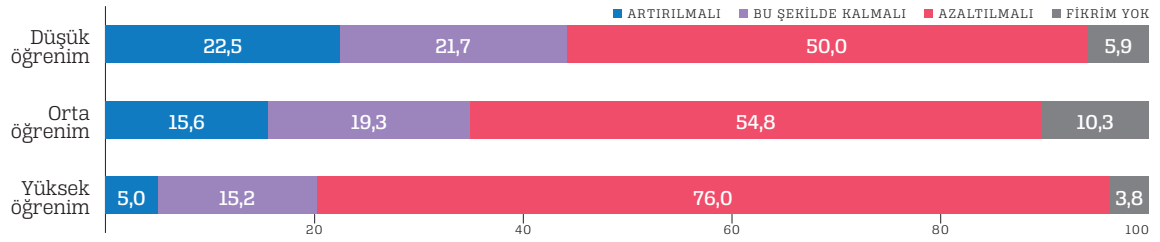

AK Partili katılımcıların yaklaşık yarısı (%45'i) cumhurbaşkanının yetkilerinin yeterli olduğunu ve bu şekilde kalması gerektiğini savunurken, yüzde 42'si ise mevcut yetkileri yeterli bulmayarak artırılmasını talep ediyor. Cumhurbaşkanının yetkilerinin fazla olduğunu, bu nedenle azaltılması gerektiğini belirtenler AK Parti'de çok küçük bir orana (%6) tekabül ediyor.

MHP'lilerin de 2/3'nün cumhurbaşkanının yetkilerinde bir sorun görmedikleri söylenebilir. Zira MHP'li katılımcıların yüzde 40'ı, normal bulduğu cumhurbaşkanı yetkilerinin olduğu gibi kalması yönünde görüş bildirirken, yüzde 19'u da cumhurbaşkanının yetkilerinin artmasını istiyor.

Muhalefet partilerinin seçmenleri, neredeyse yekpare bir şekilde cumhurbaşkanının yetkilerinden şikâyetçidirler. Cumhurbaşkanı yetkilerinin mevcut haliyle kalmasını veya artırılmasını arzu edenlerin sayısı, muhalefet seçmenlerin çok cüzi bir kısmını oluşturuyor. CHP'lilerin yüzde 94'üne, İYİ Partililerin yüzde 88'ine ve HDP'lilerin yüzde 86'sına, yani muhalefete oy veren katılımcıların ortalama yüzde 90'ına göre, cumhurbaşkanının yetkileri çok fazla ve azaltılması gerekiyor.

GRAFİK 5: ÖĞRENİM DÜZEYİNE GÖRE CUMHURBAŞKANININ SAHİP OLDUĞU YETKİLERE İLİŞKİN KANAAT

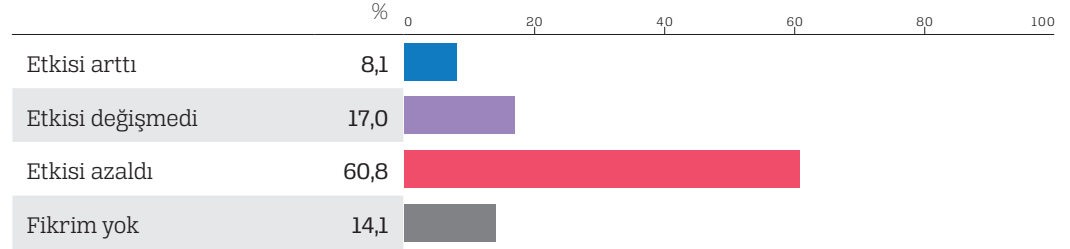
Bütün eğitim düzeylerinden gelen katılımcıların çoğunluğu, cumhurbaşkanının yetkilerinin fazla olduğu ve azaltılması gerektiği kanaatini paylaşıyor.

Cumhurbaşkanının yetkilerinin azaltılması istemi, düşük eğitimlilerin yüzde 50'si ve orta eğitimlilerin yüzde 55'ini kapsarken, bu oran yüksek eğitimlilerde yüzde 76 ile zirveye çıkıyor.

Cumhurbaşkanının yetkilerinin artırılması gerektiği görüşünde olanların göreceli olarak en yüksek oranda olduğu grup düşük eğitimlilerdir.

Başkanlık Sistemi ve TBMM

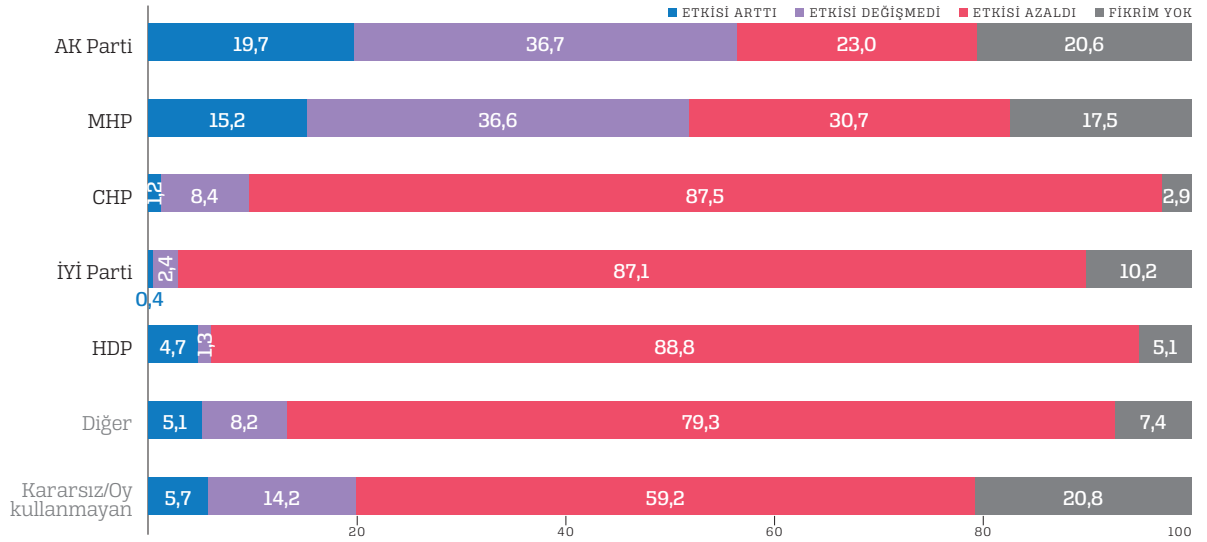
GRAFİK 6: BAŞKANLIK SİSTEMİNDE TBMM'NİN YERİ

Katılımcıların yüzde 61'i başkanlık sisteminde TBMM'nin etkisinin azaldığı kanaatinde görünüyor. TBMM'nin etkisinde bir değişiklik olmadığını düşünenler yüzde 17 iken, TBMM'nin etkisinin arttığını düşünenler ise yüzde 8'de kalıyor.

Toplumda başkanlık sistemi sonrasında TBMM'nin etkisinin azaldığına yönelik belirgin bir kanaat oluşmuş görünüyor.

GRAFİK 7: PARTİ TERCİHİNE GÖRE BAŞKANLIK SİSTEMİNDE TBMM'NİN YERİ

İktidar seçmeninde belirgin kanaat başkanlık sisteminde TBMM'nin etkisinde bir değişimin yaşanmadığı yönünde iken, muhalefet seçmenindeki hakim kanaat TBMM'nin etkisinin oldukça azaldığı yönündedir.

AK Partililerin yüzde 37'si, başkanlık sisteminde TBMM'nin etkisinin değişmediğini söylerken, yüzde 20'si arttığını belirtiyor. Ancak yüzde 23'ü de TBMM'nin etkisinin azaldığını ifade ediyor, yüzde 20 ise bir fikir belirtmiyor. MHP'de de oranlar AK Parti'ye yakın; MHP'lilerin yüzde 37'si TBMM'nin etkisinde bir değişiklik olmadığını, yüzde 16'sı TBMM'nin etkisinin arttığını ve yüzde 30'u da TBMM'nin etkisinin azaldığını düşünüyor. Görüş belirtmeyenlerin oranı ise yüzde 18.

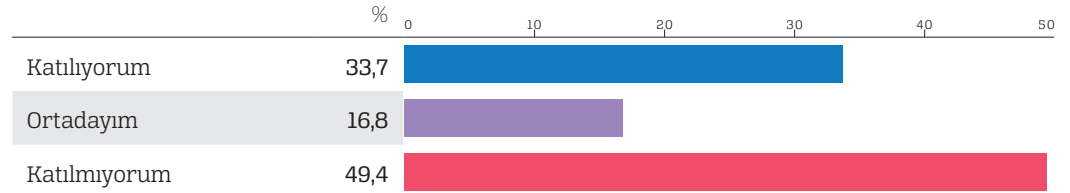
Muhalefet partilerine oy veren katılımcıların ise bu konudaki duruşları çok net; yüzde 90'a yakını başkanlık sisteminde TBMM'nin etkisinin azaldığını savunuyor. TBMM'nin etkisinin değişmediği veya arttığđ, muhalefet seçmenleri arasında karşılık bulmuyor; CHP'lilerin yüzde 88'i, İYİ Partililerin yüzde 89'u ve HDP'lilerin yüzde 89'u, başkanlık sisteminin Meclis'in etkisini azalttđđını savunuyor.

Başkanlık Sistemi ve Hız, İstikrar ve Tek Başlılık

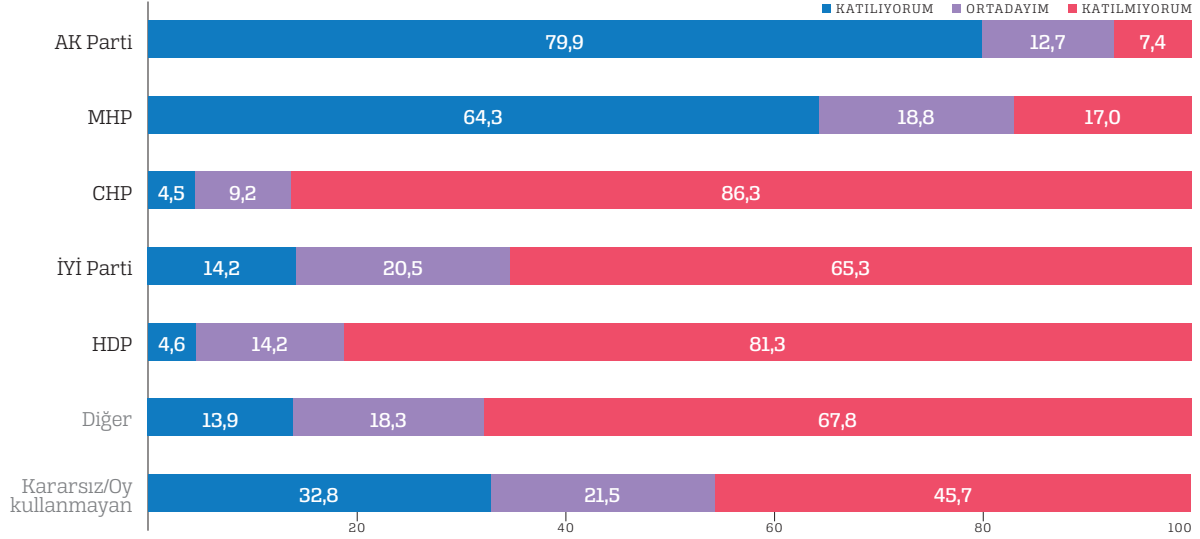
Başkanlık sistemi taraftarları, parlamenter sistemde olmadığını varsaydıkları bazı temel özellikler üzerinden başkanlık sistemine geçişi savundular. Öne çıkan temel argümanlar; parlamenter sistemde kararların çok yavaş alındığı ve başkanlık sisteminin hızlı karar almaya imkân sağlayacağı, parlamenter sistemin çift başlılığa yol açtığı ve başkanlık sisteminde bunun son bulacağı, parlamenter sistemin istikrarsızlığa yol açtığı ve başkanlık sisteminin istikrar sağlayacağı şeklindeydi. 16 Nisan 2017 referandumunda bu argümanlar çokça kullanıldı.

Türkiye'nin başkanlık sistemiyle yönetildiği 4 yılın ardından, bu temel argümanları yargı cümlelerine dönüştürerek, toplumun kanaatlerini anlamaya çalıştık.

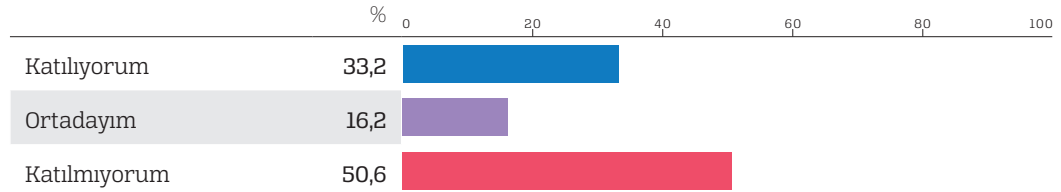
GRAFİK 8: "BU SİSTEMDE HIZLI KARAR ALINABİLMESİ TÜRKİYE'NİN YARARINA SONUÇLAR SAĞLIYOR"

Katılımcıların yüzde 49'u, bu sistemde hızlı karar almanın ülkenin yararına sonuçlar ürettiğini düşünmüyor. Buna karşılık katılımcıların yüzde 34'ü bu ifadeye katılırken, yüzde 17'si ortada duruyor.

GRAFİK 9: PARTİ TERCİHİNE GÖRE "BU SİSTEMDE HIZLI KARAR ALINABİLMESİ TÜRKİYE'NİN YARARINA SONUÇLAR SAĞLIYOR"

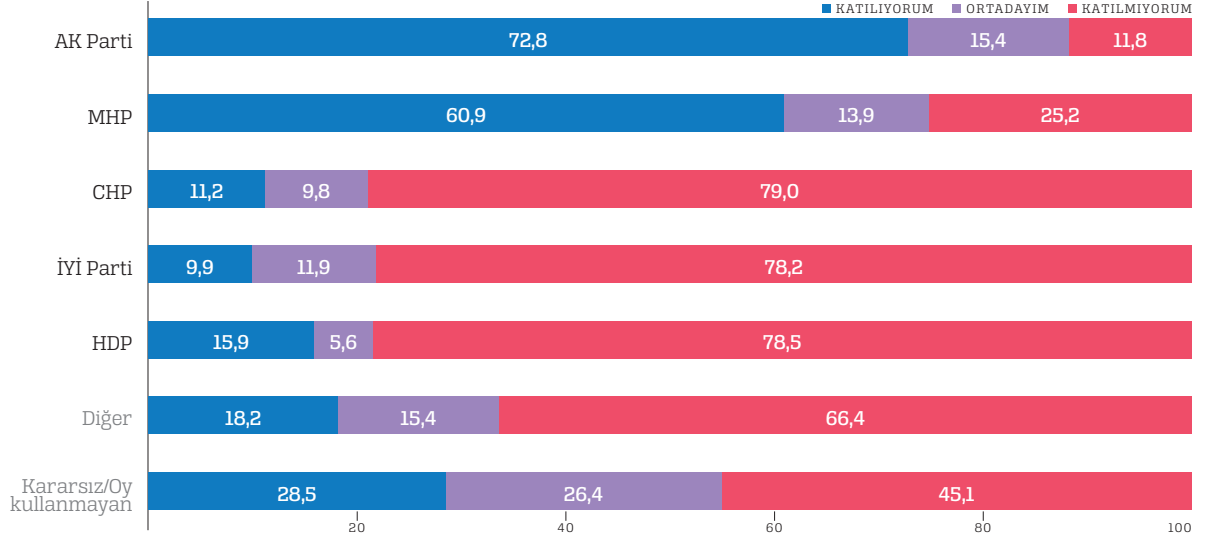
AK Partililerin yüzde 80'i ve MHP'lilerin yüzde 64'ü, başkanlık sisteminde hızlı karar almanın Türkiye'nin faydasına olduğunu savunuyor. Muhalefet partisine oy veren seçmenler ise aksi kanıda; onların kahir ekseriyeti (CHP'lilerin yüzde 86'sı, İYİ Partilerin yüzde 63'ü ve HDP'lilerin yüzde 81) bu düşünceye itiraz ediyor.

GRAFİK 10: "PARLAMENTER SİSTEMDEKİ ÇİFT BAŐLİLİĞİN ORTADAN KALKMASI OLUMLU OLDU"

Parlamentar sistemde yürütme iki başlıdır; bir tarafta cumhurbaşkanı, bir tarafta da başbakan vardır. Oysa başkanlık sisteminde yürütme, sadece başkan/cumhurbaşkanı tarafından temsil edilir. Yürütmenin tek başlı hale getirilmesi, bir istikrar sağlayacağı gerekçesiyle, iktidar partileri tarafından sıklıkla ve yoğunlukla kullanılan bir argümandır.

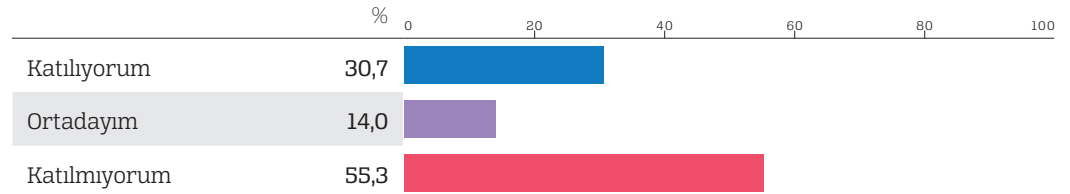
Ancak, katılımcıların yarısı (%50) iktidarın müracaat ettiği bu argümana katılmıyor ve yönetimde çift başlılığın kaldırılmasına olumlu bir nazarla bakmıyor. Yürütmenin tek bir güç tarafından temsil edilmesine destek verenler toplumun üçte birini (%33) oluşturuyor. Yüzde 16'lık bir kesim, lehte veya aleyhte açık bir tavır almıyor.

GRAFİK 11: PARTİ TERCİHİNE GÖRE "PARLAMENTER SİSTEMDEKİ ÇİFT BAŞLILIĞIN ORTADAN KALKMASI OLUMLU OLDU"

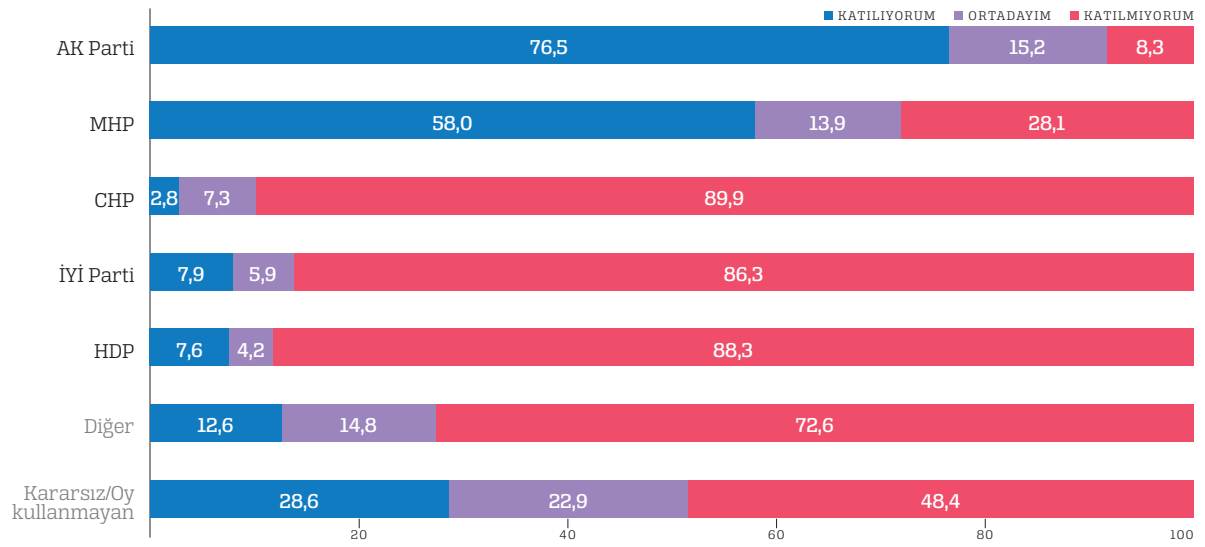

AK Partililerin yüzde 73'ü ve MHP'lilerin yüzde 61'i "parlamenter sistemdeki çift başlılığın ortadan kalkması olumlu oldu" ifadesine katıldıklarını belirtiyorlar. Muhalefet partilere oy veren seçmenlerin yüzde 80'e yakını ise (CHP ve HDP'lilerin yüzde 79'u, İYİ Partililerin yüzde 78'i) bunun tersi bir görüşün yanında duruyorlar.

GRAFİK 12: "BU SİSTEM SİYASAL İSTİKRARI SAĞLIYOR"

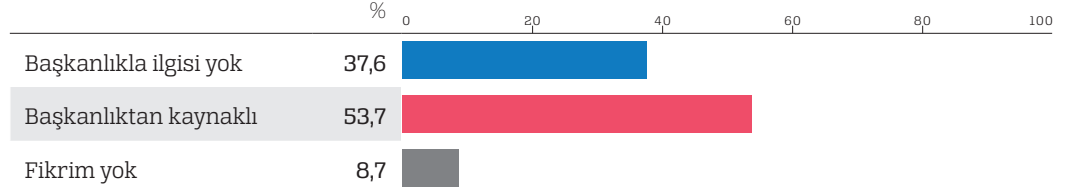
Katılımcıların yüzde 55'i "başkanlık sisteminin istikrar sağlayacağı" ifadesine katılmıyor. Bu ifadeye katılanların oranı yüzde 31; yüzde 14 ise bu ifadeye ne katılıyor ne de katılmıyor.

GRAFİK 13: PARTİ TERCİHİNE GÖRE “BU SİSTEM SİYASAL İSTİKRARI SAĞLIYOR”

Diğer iki kanaatte olduğu gibi, “Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi istikrarı sağlıyor” ifadesine katılanlar iktidar partilerinde çoğunluğu oluştururken, muhalefet partilerinde katılmayanlar çoğunluğu oluşturmaktadır.

Başkanlık Sistemi ve Ekonomik Kriz

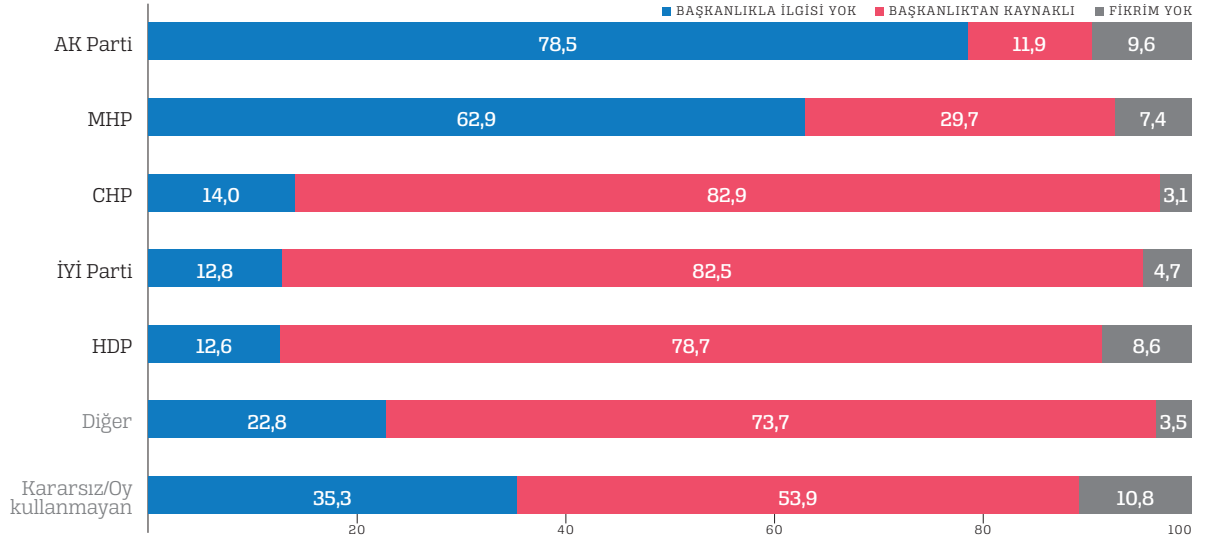
GRAFİK 14: EKONOMİK KRİZİN BAŞKANLIK SİSTEMİ İLE İLİŞKİSİ

Seçmenlerin çoğunluğu, bütün araştırmalarda Türkiye'nin son dönemlerdeki en önemli sorunu olarak öne çıkan ekonomik kriz ile başkanlık sistemi arasında bir bağ kuruyor.

Katılımcıların yüzde 54'ü, ekonomik krizin başkanlık sisteminin işleyişi ile ilişkili olduğu kanaatini taşıyor. Yüzde 38'lik kesim ise, iktisadi krizin altında başkanlık sisteminin yattığını düşünmüyor.

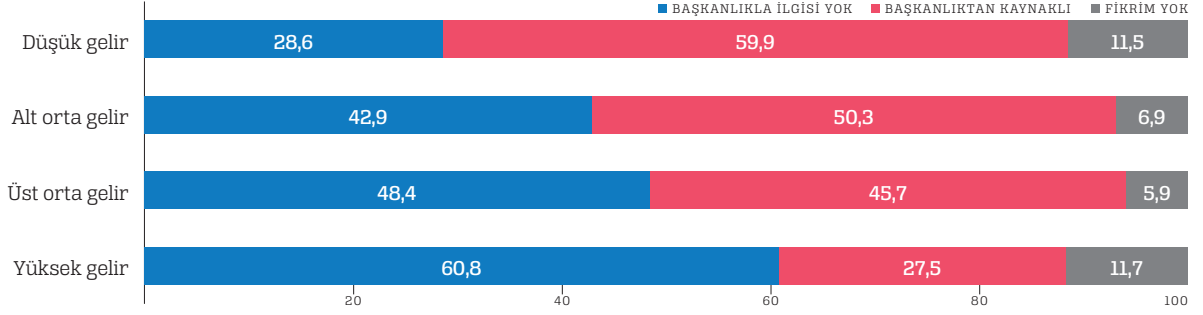
GRAFİK 15: PARTİ TERCİHİNE GÖRE EKONOMİK KRİZİN BAŞKANLIK SİSTEMİ İLE İLİŞKİSİ

AK Partililerin yüzde 79'u ve MHP'lilerin yüzde 63'ü ekonomik sorunların başkanlık sistemine bağlanamayacağını söylerken, CHP ve İYİ Partililerin yüzde 83'ü ve HDP'lilerin yüzde 79'u başkanlık sistemini ekonomik krizin müsebbibi olarak görüyor.

Burada altı çizilmesi gereken iki veri daha var: Ana muhalefetteki CHP'lilerin yüzde 15'i ekonomik krizi başkanlık sistemi ile ilişkilendirmezken, iktidar ortağı MHP'lilerin yüzde 30'u krizin kaynağında başkanlık sisteminin olduğunu düşünüyor.

GRAFİK 16: GELİR DÜZEYİNE GÖRE EKONOMİK KRİZİN BAŞKANLIK SİSTEMİ İLE İLİŞKİSİ

Gelir seviyesi artıkça, ekonomik krizi başkanlık sistemi ile bağlantılı görme eğilimi azalıyor. Düşük gelirliilerin yüzde 60'ı ve alt-orta gelirliilerin yüzde 50'si, ekonomik krizin başkanlık sisteminden kaynaklandığını düşünüyor. Bu oran üst-orta gelirliilerde yüzde 45'e ve yüksek gelirliilerde yüzde 28'e düşüyor.

Değerlendirme

Başkanlık sisteminde Cumhurbaşkanının yetkilerinin fazla olduğu konusunda geniş bir mutabakat var. Toplumun yaklaşık üçte ikisi, sistemin cumhurbaşkanına gerektiğinden fazla yetki verdiğini düşünürken, cumhurbaşkanının yetkilerinin olduğu gibi kalmasını veya artırılmasını talep edenler ise yaklaşık toplumun üçte birine denk düşüyor.

Muhalefet partilerine oy veren seçmenlerde, cumhurbaşkanının yetkilerinin fazla olduğuna dair ortak ve kesin bir kanaat var. İktidar partilerinde ise incelikli bir durum söz konusu; çünkü AK Partililerde, cumhurbaşkanının yasal ve anayasal yetkileri hakkında menfi bir duruş yok. Ancak AK Partililerden farklı olarak MHP'lilerde cumhurbaşkanının yetkilerine itiraz edenlerin sayısı çok fazla; MHP'lilerin yüzde 26'sı cumhurbaşkanı yetkilerinin azaltılmasını tercih ediyor.

Başkanlık sisteminin yürürlüğe girmesiyle birlikte, en çok tartışılan konulardan biri de yeni sistemde Meclis'in nasıl konumlanacağı ve etkisinin azalıp azalmayacağıydı. Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM), Türkiye'nin siyasi geleneğinde çok önemli bir yere sahiptir. Milli iradenin vücut bulduğu mekân olan Meclis'in halk nezdinde de çok büyük bir değeri vardır.

Bu itibarla, Meclis'in itibarı, siyasetin ve toplumun gündeminde her daim hatırı sayılı bir yer tuttu. Bu araştırma, Meclis'in etkisinin azaldığı kanaatinin toplumda baskın olduğunu gösteriyor. Meclis'in tesir yitimine uğradığı konusunda, muhalefete oy veren seçmenlerin herhangi bir kuşkusu bulunmuyor.

Burada asıl mühim olan, iktidara oy veren seçmenlerin de partilerinden bir nebze ayrı düşmeleridir. Gerek fikrini açıklamaktan imtina edenlerin yüzde 20'yi bulması ve gerek partilerinin iddialarının aksine Meclis'in etkisini azaldığını söyleyenlerin AK Parti'de yüzde 23 ve MHP'de yüzde 30'a çıkması, başkanlık sisteminde Meclis'in pozisyonu hakkında iktidarın kendi tabanını ikna etmekte zorlandığına işaret ediyor.

Tek başlı yönetim, hız ve istikrar, başkanlık sistemini meşrulaştırmak için en çok başvuru alan argümanlar arasında yer alıyor. Taraftarlarına göre başkanlık sistemi; yönetimi tek bir merkezde toplar, koalisyonlara geçit vermez, yetki ve sorumluluğun kimin elinde olacağını kesin bir biçimde tayin eder ve dolayısıyla parlamenter sistemin doğasındaki istikrarsızlığı ortadan kaldırır.

Fakat genel olarak toplumun yarısı, iktidarın bu okumasını paylaşmıyor. İktidarı tek elde toplamanın ve karar almada hızlı olmanın, otomatik olarak doğru neticeler doğuracağını ve istikrar yaratacağını düşünmüyor.

Nitekim toplumun yarısından fazlası, yaşanmakta olan ekonomik kriz ile başkanlık sistemi arasında doğrudan bir köprü kuruyor. Bilhassa düşük ve orta gelirli toplumsal gruplarda

ekonomideki kötüleŐmenin sistemden kaynaklandığı görüŐünün ağırlık kazanması, iktidarı önümüzdeki seçimlerde en çok zorlayacak dinamiklerden biridir.

Başkanlık sistemine yüzde 45'lik bir oranda sıfır puan verilmesi ve ortalama memnuniyet düzeyinin 3.8 çıkması, sisteme dönük kökleşmiş ve yayılmış bir karşıtlığın göstergesi olarak yorumlanabilir.

PARLAMENTER SİSTEM

Parlamentar Sistem ve Cumhurbaşkanının Seçimi Parlamentar Sistem ve Cumhurbaşkanının Yetkileri Parlamentar Sistem ve Cumhurbaşkanının Parti Kimliği

Yürürlükteki başkanlık sistemine yönelik eleştirilerin büyük bir kısmı, cumhurbaşkanının aşırı yetkilere sahip olmasından ve partili bir kimlik taşımasından kaynaklanmaktadır. Muhalefet partilerine göre, yürütme yetkisinin tek bir kişide toplanması, rejimin demokratik vasfını yitirmesine yol açmıştır. Cumhurbaşkanının parti genel başkanlığını üstlenmesi de, devleti bir parti-devletine dönüştürmüştür.

Cumhurbaşkanının geniş ve denetim dışı yetkilerle donatılması ve parti rozeti taşımasıyla birlikte idarede şahsilik ve keyfilik egemen olmuş, yönetim otoriter bir renge bürünmüştür. Bu nedenle bir sistem değişikliğinde, cumhurbaşkanının sistem içindeki yeri çok dikkatli bir şekilde belirlenmelidir.

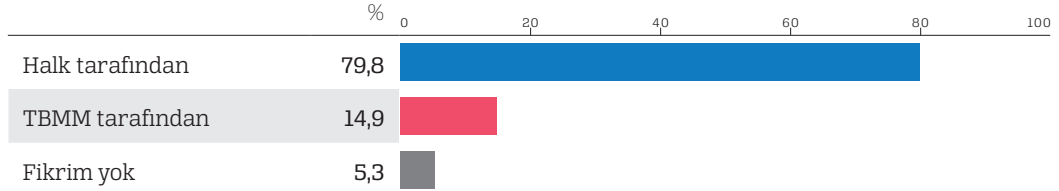
Muhalefet, bu iki eleştiriden hareketle, kendi parlamentar sistem önerilerinde cumhurbaşkanının yalnızca bir dönem için seçileceğini, tarafsız bir makam olarak düzenleneceğini ve yetkilerinin de sembolik düzeyde olacağını kayda bağlamıştır.

Altı muhalefet partisinin, mutabık kaldığı “güçlendirilmiş parlamentar rejim” metnine göre; cumhurbaşkanının icraî bir yetkisi bulunmayacaktır. Millet ve devletin birliğini temsil ettiği için, cumhurbaşkanı seçilecek olan kişinin varsa partisi ile ilişkisi kesilecek ve görevi sona eren cumhurbaşkanı aktif siyasette görev almayacaktır.

Araştırmanın ikinci kısmında, parlamentar sisteme geçilmesi halinde, bu sistem içinde cumhurbaşkanının nasıl bir pozisyona sahip olması gerektiği konusu üzerinde durulmuştur. Katılımcılara; parlamentar bir sistemde cumhurbaşkanının seçilme yöntemi, yetkileri ve bir parti ile ilişkisi hakkında sorular sorulmuş ve seçmenlerin nasıl bir cumhurbaşkanı tahayyül ettiği ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Parlamenteer Sistem ve Cumhurbaşkanının Seçimi

GRAFİK 17: PARLAMENTEER SİSTEMDE CUMHURBAŞKANI NASIL SEÇİLMELİDİR?

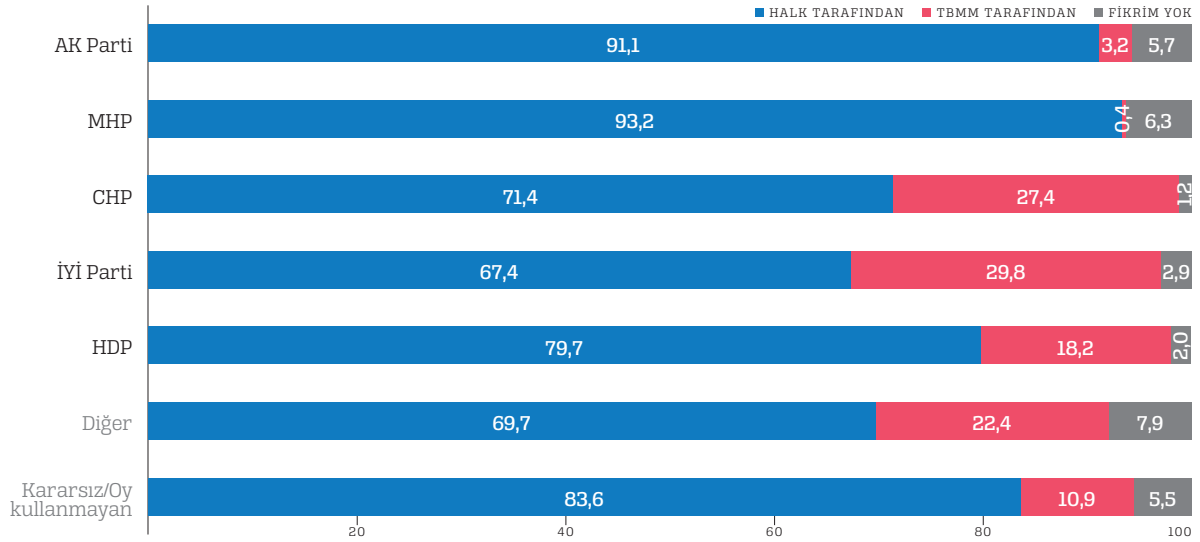

Katılımcıların yüzde 80'i parlamenteer sistemde Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi gerektiği kanaatinde dir.

Cumhurbaşkanının TBMM tarafından seçilmesi gerektiğini düşünenler ise yüzde 15'tir.

Toplumun hakim çoğunluğu, Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi gerektiği kanaatinde dir.

GRAFİK 18: PARTİ TERCİHİNE GÖRE PARLAMENTEER SİSTEMDE CUMHURBAŞKANI NASIL SEÇİLMELİDİR?

İktidar partilerine oy veren seçmenlerde, cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi gerektiği görüşü yüzde 90'ın üzerinde bir ağırlıktadır. AK Partililerin yüzde 91'i ve MHP'lilerin yüzde 93'ü cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesine taraftardır.

Bu oran CHP'lilerde yüzde 71, İYİ Partililerde yüzde 67 ve HDP'lilerde de yüzde 80'dir. CHP ve İYİ Partili katılımcıların yaklaşık yüzde 30'una ve HDP'li katılımcıların yaklaşık yüzde 20'sine göre, cumhurbaşkanı seçiminde yetki parlamentoya verilmelidir.

Bu sonuç, Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi konusunda, iktidar ve muhalefet arasında anlamlı bir fark oluşmaksızın bütün seçmenler tarafından paylaşıldığını göstermektedir.

GRAFİK 19: DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERE GÖRE PARLAMENTER SİSTEMDE CUMHURBAŞKANI NASIL SEÇİLMELİDİR?

Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi gerektiği kanaati, bütün yaş gruplarında çoğunluğu oluşturmaktadır.

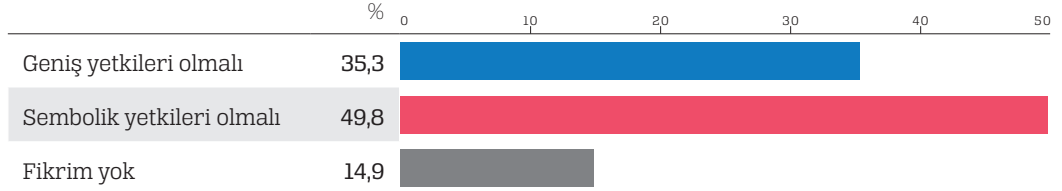
Meclisin cumhurbaşkanı seçmesi gerektiği görüşüne en yüksek taraftar oranı, yüzde 25 ile 55 yaş ve üstü grupta çıkmaktadır.

Eğitim seviyesi yükseldikçe Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi gerektiğini düşünenler azalmakta ve TBMM tarafından seçilmesi gerektiği kanaatini taşıyanlar artmaktadır.

Düşük eğitim alanlarda, cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesine destek yüzde 84 iken, orta eğitim alanlarda yüzde 80'e ve yüksek eğitim alanlarda ise yüzde 73'e düşmektedir.

Parlamenteer Sistem ve Cumhurbaşkanının Yetkileri

GRAFİK 20: PARLAMENTEER SİSTEMDE CUMHURBAŞKANININ YETKİLERİ NASIL OLMALIDIR?

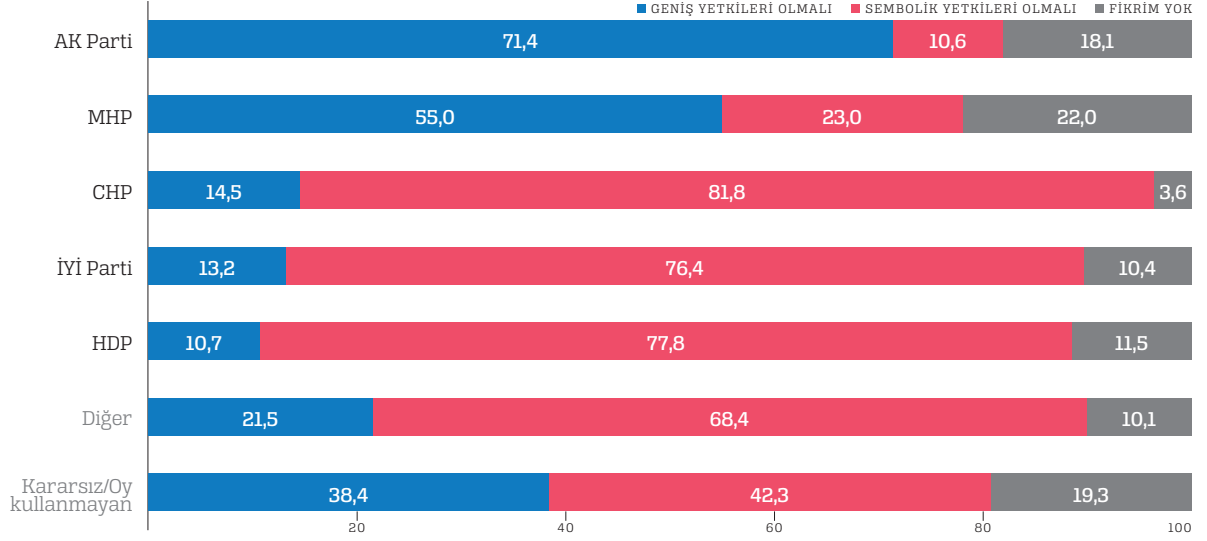
Katılımcıların yarısı, parlamenteer sistemde Cumhurbaşkanının sembolik yetkilere sahip olması gerektiğini düşünmektedir.

Cumhurbaşkanının geniş yetkilere sahip olması gerektiği görüşünde olanlar yüzde 35'tir.

Türkiye'nin parlamenteer sistem ile yönetildiği dönemlerde de sembolik niteliğine sığdıramayacak yetkilere sahip Cumhurbaşkanları tecrübesine sahip olması ve son dört yıldır da Cumhurbaşkanının neredeyse bütün yetkileri elinde bulunduran bir sistem tecrübesi yaşaması, toplumda parlamenteer sistemde olması gerektiği şekilde, sembolik yetkilere sahip bir Cumhurbaşkanı olması tasavvurunun yerleşmesini sınırlamış görünmektedir.

Toplumdaki hâkim kanaat (%50) Cumhurbaşkanının sembolik yetkilere sahip olması yönündedir. Türkiye'nin yüzyıla yaklaşan sistem tecrübesi göz önünde bulundurulduğunda, bir yandan bu oran yüksek görülebilir. Öte yandan, parlamenteer sistemdeki Cumhurbaşkanı tasavvurunun sembolik olmasına yönelik desteğin çok fazla olmadığı da düşünülebilir.

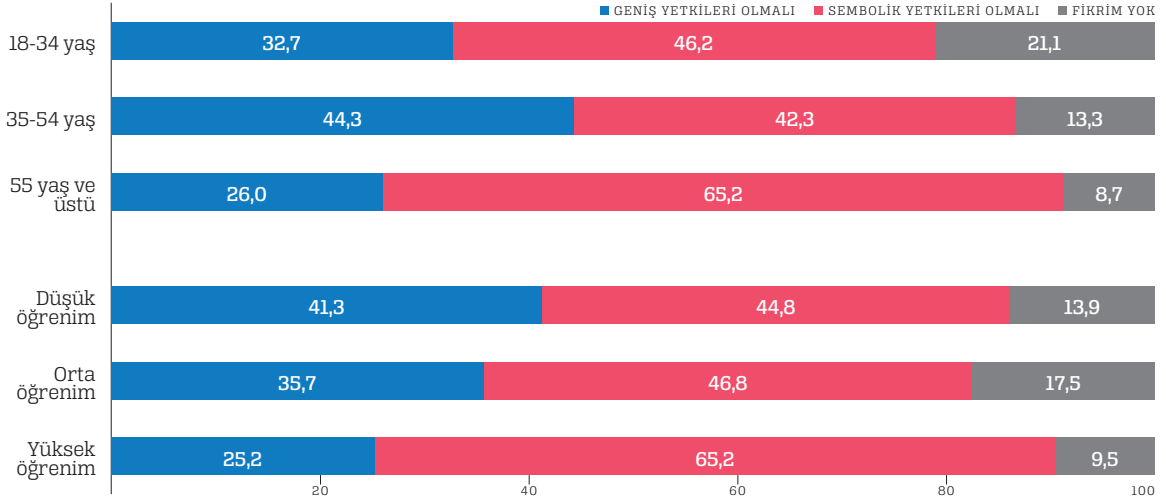
GRAFİK 21: PARTİ TERCİHİNE GÖRE PARLAMENTER SİSTEMDE CUMHURBAŞKANININ YETKİLERİ NASIL OLMALIDIR?

Cumhurbaşkanının yetkileri ile ilgili kanaatler, seçmenin parti aidiyetinden doğrudan etkilenmektedir.

AK Partililerin yüzde 71'i ve MHP'lilerin yüzde 55'i parlamenter sistemde Cumhurbaşkanının geniş yetkilere sahip olması gerektiğini düşünmektedir. MHP seçmenlerinin ¼'ünün sembolik yetkili bir cumhurbaşkanı tercih etmesi dikkat çekicidir.

Muhalefet partilerine oy veren katılımcılarda, geniş yetkili cumhurbaşkanına karşıtlık oranı yüksektir. CHP'lerin yüzde 82'si, İYİ Partililerin yüzde 76'sı ve HDP'lilerin yüzde 78'i, cumhurbaşkanının sembolik yetkili bir cumhurbaşkanı istemektedir.

GRAFİK 22: DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERE GÖRE PARLAMENTER SİSTEMDE CUMHURBAŞKANININ YETKİLERİ NASIL OLMALIDIR?

Cumhurbaşkanının yetkileri ile ilgili kanaatler, katılımcıların yaőı ve tecrübesi/deneyimi ile doğrudan ilişkilidir.

Sembolik yetkili cumhurbaşkanı istemine en sıcak bakanlar, yüzde 65'lik oran ile 55 yaş ve üstü katılımcılardır.

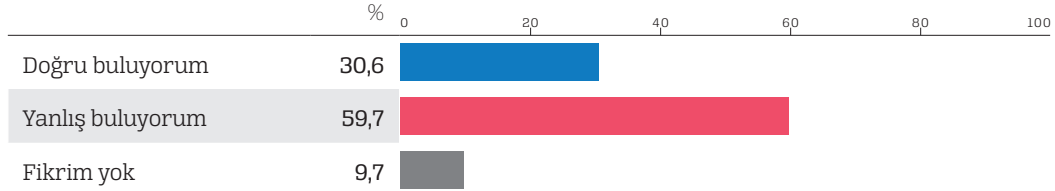
18-34 ve 35-54 yaş arası katılımcılarda, sembolik yetkili ile geniş yetkili cumhurbaşkanı destekleyenler arasındaki makas, o kadar açık değildir.

Özelikle 35-54 arası yaş grubundaki katılımcıların, her iki cumhurbaşkanı modeline de eşit uzaklıkta durdukları söylenebilir.

Eğitim düzeyi yükseldikçe Cumhurbaşkanının geniş yetkilere sahip olması gerektiğini düşünenler azalmakta ve sembolik yetkilere sahip olmalı diyenler artmaktadır.

Parlamenteer Sistem ve Cumhurbaşkanının Parti Kimliği

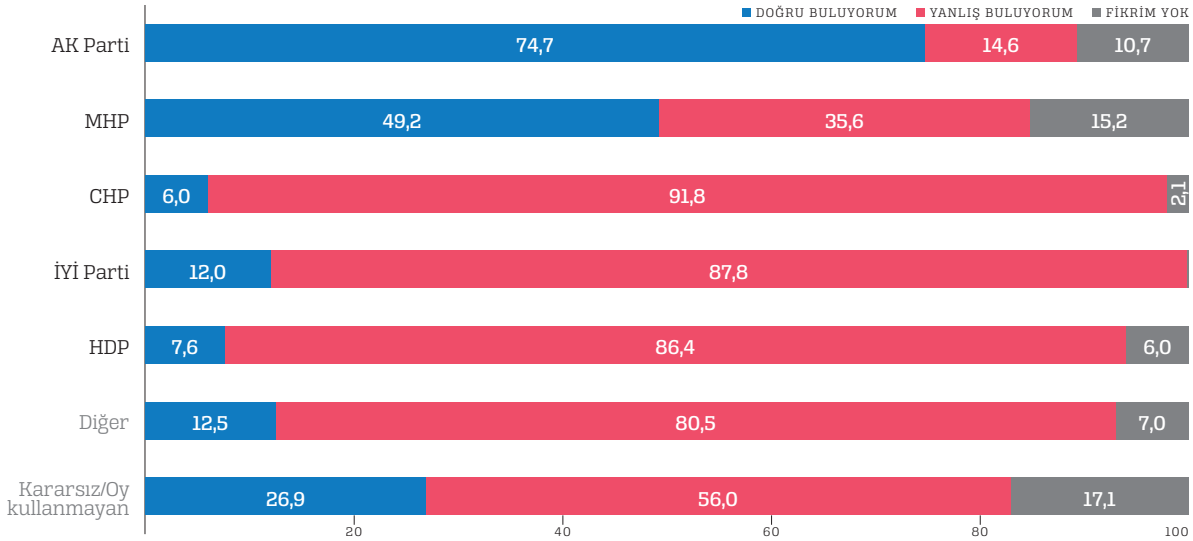
GRAFİK 23: CUMHURBAŞKANININ PARTİLİ OLMASINA İLİŞKİN KANAAT

Toplumdaki hâkim kanaat, Cumhurbaşkanının partili bir kimliğe sahip olmaması gerektiği yönündedir.

Katılımcıların yüzde 60'ı Cumhurbaşkanının partili olmasını yanlış bulduğunu ifade ederken, yüzde 31'i doğru bulmaktadır.

GRAFİK 24: PARTİ TERCİHİNE GÖRE CUMHURBAŞKANININ PARTİLİ OLMASINA İLİŞKİN KANAAT

AK Partili katılımcıların yüzde 75'i Cumhurbaşkanının partili olmasını doğru bulurken, MHP'lilerin yüzde 49'u doğru bulmaktadır. MHP'lilerin yüzde 36'sının partili cumhurbaşkanını yanlış bulması, MHP ile AK Parti tabanı arasında bu konuda ciddi bir görüş ayrılığının olduğunun bir göstergesi olarak okunabilir.

Muhalefete oy veren katılımcılarda ise, partili cumhurbaşkanına sert ve yaygın bir karşılık vardır. CHP'lilerin yüzde 92'si, İYİ Partililerin yüzde 88'i ve HDP'lilerin yüzde 86'sı, cumhurbaşkanının parti rozeti taşımasını doğru bulmamaktadır.

Değerlendirme

Türkiye'de, 2007'ye kadar, cumhurbaşkanı TBMM tarafından seçiliyordu. 2007'de 10. Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in görev süresi sona erince, iktidardaki AK Parti, dönemin Dışişleri Bakanı Abdullah Gül'ü cumhurbaşkanı adayı olarak belirledi. Gül'ün cumhurbaşkanı seçilmesini engellemek amacıyla, o güne kadar hiç gündeme gelmeyen hukuki bir iddia ortaya atıldı. Buna göre, 367, sadece karar yeter sayısı değil aynı zamanda toplantı yeter sayısıydı. Cumhurbaşkanı seçiminin yapıldığı oylamalara en az 367 milletvekili katılmalıydı; aksi takdirde sonuç geçersiz sayılacaktı.

Amaç, 354 milletvekili bulunan AK Parti'nin, kendi oylarıyla cumhurbaşkanını seçmesini engellemektir. Konu, Anayasa Mahkemesi'ne (AYM) taşındı ve Mahkeme, kamuoyunda daha sonra "367 Kararı" olarak adlandırılan kararı verdi. AK Parti, önüne çıkan bu engeli aşmak için iki adım attı: erken seçim ilan etti ve Anayasa'daki cumhurbaşkanı seçimine dair maddeyi değiştirmek için halk oylamasına gitti.

Erken seçimden sonra toplanan Meclis, 367 milletvekili ile toplanarak Gül'ü Cumhurbaşkanı seçti. 21 Ekim 2007'de yapılan halk oylamasında da cumhurbaşkanının TBMM tarafından seçilmesini öngören Anayasa hükmü değişti ve seçmenlerin yüzde 69'unun oyuyla cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi kabul edildi. 2014 yılında Gül'ün görev süresi dolunca, Recep Tayyip Erdoğan, halk tarafından seçilen ilk cumhurbaşkanı oldu.

Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi, halk tarafından kararlılıkla savunulan bir yetkiye dönüşmüş durumdadır. Parlamenter sisteme geçildiğinde de halk, cumhurbaşkanının kendisi tarafından seçilmesini istiyor. Her yaştan, her eğitim seviyesinden, her partiden ve her kesimden seçmenin kahir ekseriyeti, elde ettiği bu yetkiyi kaybetmek veya parlamentoya devretmek istemiyor.

Halkın yetkisini elde etmedeki bu kararlı tutumu, hiç şüphe yok ki, bundan sonraki süreçte muhalefetin tercihini de etkileyecektir.

Altı muhalefet partisinin ortaklaşa hazırladığı "Güçlendirilmiş Parlamenter Sistem" metninde, cumhurbaşkanının meclis tarafından mı yoksa halk tarafından mı seçileceği konusunda sessiz kalmıştır. Halkın yetkisini elinde tutmadaki bu ısrarı karşısında, muhalefetin cumhurbaşkanının seçimi için parlamento seçeneğini savunması çok zor olacaktır.

Cumhurbaşkanının sahip olması gereken yetkiler hususunda, seçmenlerin destekledikleri partilerin görüşleri belirleyici oluyor. Muhalefet partilerinin seçmenleri, mevcut hale bir tepki olarak, neredeyse blok halinde cumhurbaşkanı yetkilerinin sembolik düzeye düşürülmesini istiyor. İktidar partilerinin seçmenleri ise, mevcut durumu savunmak adına, cumhurbaşkanının güçlü yetkilerle donatılmasını savunuyor.

Toplumun çoğunluğu, cumhurbaşkanının partili olmasını uygun bulmuyor. Muhalefet seçmenleri, partilerinin bu husustaki siyasetine tam bir destek veriyor, yekpare bir görünüm arz ediyorlar. Ama iktidar seçmeni için aynı tespiti yapmak mümkün değil; burada partiler ile seçmenleri arasında kısmi bir ayrışma görülüyor. Çünkü AK Partililerin dörtte biri ve MHP'lilerin yarısı, partili cumhurbaşkanı fikri ile arasına mesafe koyuyor.

Hülasa toplumsal ibre; sembolik yetkilere sahip olan, parti rozeti taşımayan ve halk tarafından seçilen bir cumhurbaşkanı işaret ediyor.

İKİ SİSTEMİN MUKAYESESİ

Demokrasi
Ekonomi
Hak ve Özgürlükler
Yargı

Başkanlık sistemi taraftarları, bu sistemi adeta sihirli bir formül gibi sunuyorlardı. Onlara göre, parlamenter sistem ile Türkiye'nin ayağına bir pranga vurulmuştu. Parlamenter sistem, askeri darbelere yol açarak, ülkenin gerçek bir demokrasiye kavuşmasını engellemişti. Siyasi istikrarsızlıklar üreterek ekonomik büyümeye ket vurmuştu. Vesayetçi yapısı nedeniyle de yargıyı bağımlı kılmış, hak ve özgürlükler alanını da hep dar tutmuştu.

Türkiye'nin yaşadığı bu problemlere gerçekçi çözümler, ancak başkanlık sistemi içinde bulunabilirdi. Askeri darbelere giden yolu kapatmak, ülkeyi ileri demokrasi seviyesine taşımak, ekonomik refahı ve gelişmeyi sağlamak, bireylerin hak ve özgürlükleri tahkim edip genişletmek ve yargıyı tamamen bağımsız ve tarafsız kılmak için yapılması gereken, başkanlık sistemini kabul etmektir.

Fakat başkanlık sistemi yürürlüğe girdikten sonra oluşan tablo, bu sisteme karşı zaten var olan itiraz seslerini daha da yükseltti. İktidarın başkanlık sistemi sayesinde bütün parametrelerde bir iyileşme olduğu iddiasına karşılık muhalefet, bütün alanlarda bir yıkımın yaşandığını dile getirdi.

Muhalefete göre, ülkenin kaderini tek bir adamın idaresine bağlayan başkanlık sistemi; demokrasinin çanına ot tıkamış, ekonomik çöküntüye sebep olmuş, yargıyı tamamen iktidarın bir aparatına dönüştürmüş ve vatandaşların hak ve özgürlüklerini tırpanlamıştı.

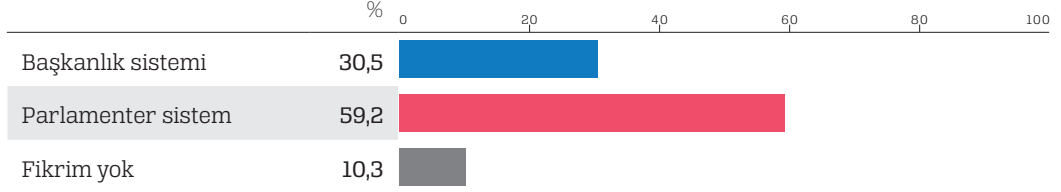
Dolayısıyla muhalefete göre; tekrar düzlüğe çıkmak için, evvela ülkeyi her sahada geriye götüren bu başkanlık sisteminden kurtulmak ve güçlendirilmiş parlamenter sisteme geçmek gerekiyordu. Başkanlık sistemiyle demokrasiyi, ekonomiyi, hak-özgürlükler alanını ve yargıyı rayına koymanın olanağı yoktu; bu nedenle siyasetin öncelikli hedefi, bu sistemi değiştirmek olmalıydı.

Ezcümle, başkanlık sistemini iktidar bir "rüya", muhalefet ise bir "kâbus" olarak kodluyor.

Araştırmamanın üçüncü bölümünde, iktidar ile muhalefetin bu birbirine tamamen ters iddialarına, toplumun nasıl bir tepki gösterdiğine bakıldı. Katılımcılara, dört alanda başkanlık sistemi ile parlamenter sistemi mukayese eden sorular sorularak; insanların gündelik hayatlarına doğrudan tesir eden sorunlar ile hükümet sistemi arasında kurdukları bağ anlaşılacak istendi.

Demokrasi

GRAFİK 25: HANGİ SİSTEM DAHA DEMOKRATİKTİ?

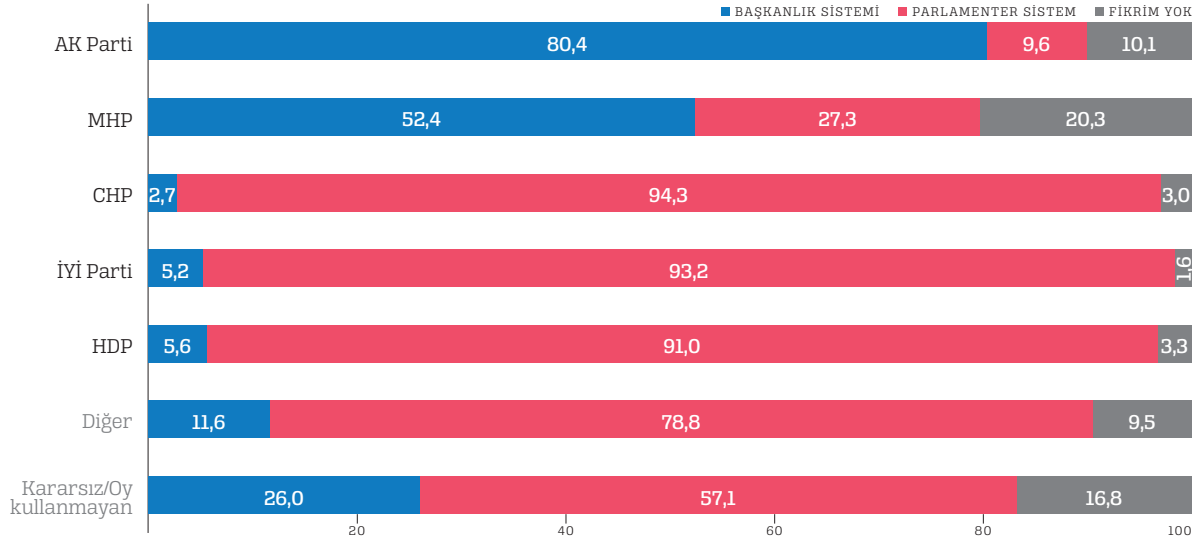
Katılımcıların yüzde 59'u Türkiye'nin parlamenter sistem ile yönetildiği dönemlerde daha demokratik olduğu kanaatinde iken, yüzde 31 ise başkanlık sistemi ile yönetildiği dönemde daha demokratik olduğu kanaatindedir.

Siyasal teori açısından, başkanlık sistemi ile parlamenter sistem arasında demokratik olma konusunda bir mukayese yapmak doğru değildir. Her iki sistem de uygulandıkları ülkelerin dokusuna ve uygulanma tarzına bağlı olarak, demokratik olabileceği gibi anti-demokratik de olabilir.

Burada, Türkiye'de uygulandıkları süre boyunca, her iki sistemin toplum tarafından nasıl algılandığı sorulmuştur.

Toplumun hâkim çoğunluğu, Türkiye'nin parlamenter sistem ile yönetildiği dönemde daha demokratik olduğu kanaatindedir.

GRAFİK 26: PARTİ TERCİHİNE GÖRE HANGİ SİSTEM DAHA DEMOKRATİKTİ?

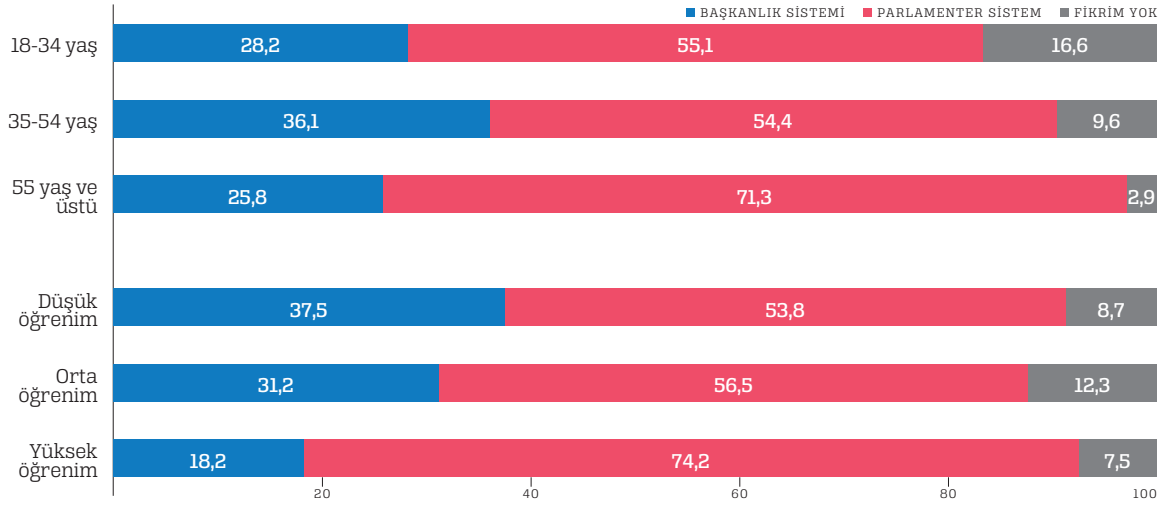

AK Partili seçmenin yüzde 80'i, MHP'li seçmenin ise yüzde 52'si başkanlık sistemini daha demokratik bulmaktadır. Başkanlığa nispetle parlamenterizmin daha demokratik olduğu-

nu belirtenler AK Parti'de yüzde 10 civarındayken MHP'de yaklaşık yüzde 30'lara ulaşması, gözden kaçırılmaması gereken bir veridir.

Muhalefet partilerine oy veren katılımcılarda ise, parlamentarizmin daha demokratik olduğuna dair muhkem bir düşünce söz konusudur. Genel olarak muhalif seçmenlerin yüzde 90'ından fazlası, başkanlığa karşı, daha demokratik buldukları parlamentarizmden yana saf tutmaktadır. Parlamenterizmi tercih etme oranı CHP'lilerde yüzde 94, İYİ Partililerde yüzde 93 ve HDP'lilerde yüzde 91'dir.

GRAFİK 27: DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERE GÖRE HANGİ SİSTEM DAHA DEMOKRATİKTİ?

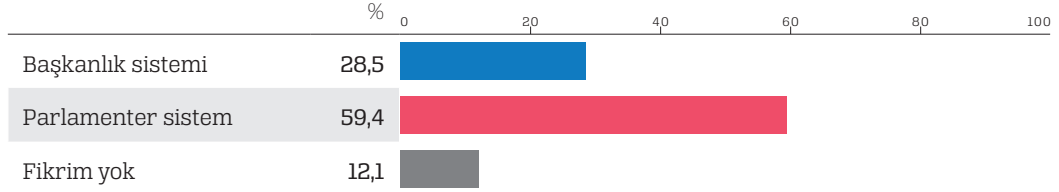

Başkanlık sistemini daha demokratik bulanlar 35-54 yaş grubunda daha fazla iken, parlamenter sistemi daha demokratik bulanlar 55 yaş ve üstü grupta en yüksek orana ulaşmaktadır.

Eğitim düzeyi yükseldikçe başkanlık sistemini daha demokratik bulanların oranı düşmekte, parlamenter sistemi daha demokratik bulanların oranı artmaktadır.

Ekonomi

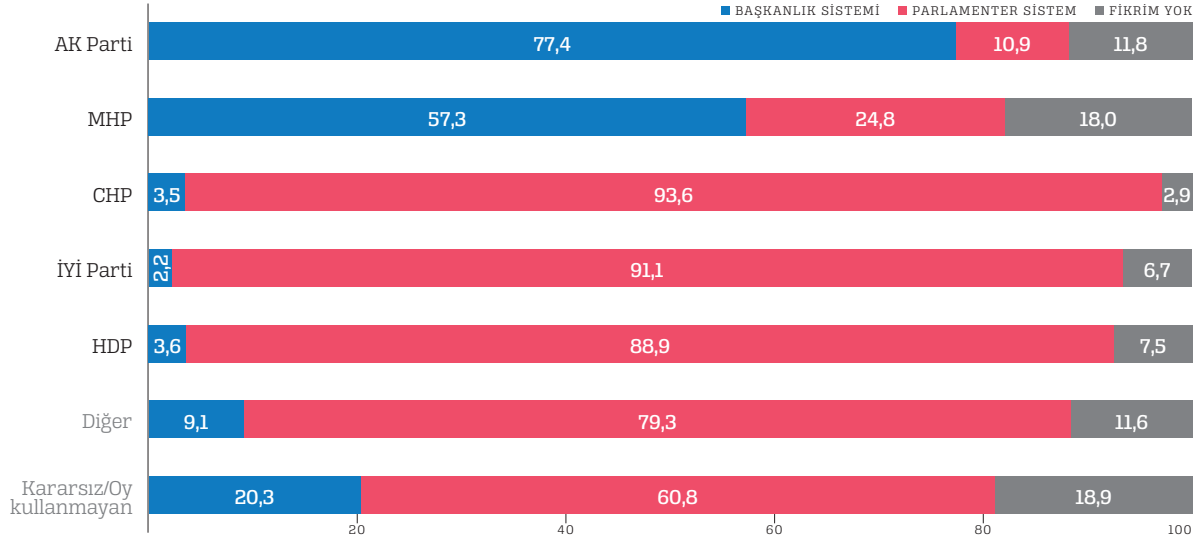
GRAFİK 28: HANGİ SİSTEMDE EKONOMİ DAHA İYİ YÖNETİLİYORDU?

Katılımcıların yüzde 59'u parlamenter sistemde ekonominin daha iyi yönetildiğini düşünmektedir.

Başkanlık sisteminde ekonominin daha iyi yönetildiği görüşünde olan katılımcıların oranı yüzde 29'dur.

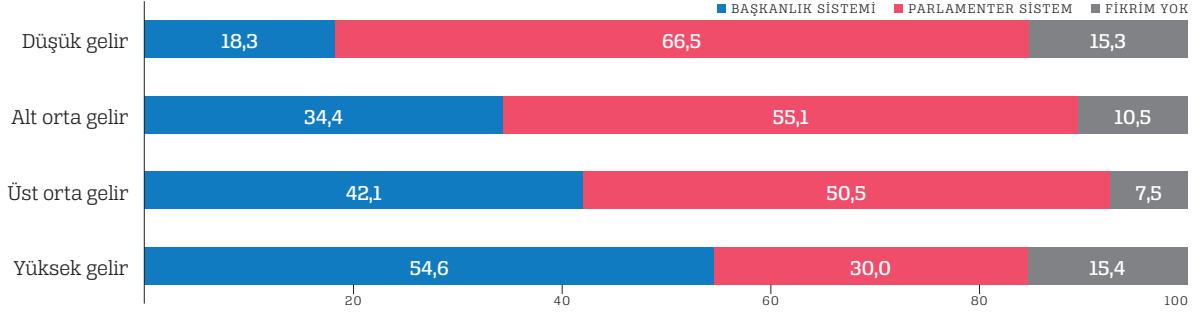
GRAFİK 29: PARTİ TERCİHİNE GÖRE HANGİ SİSTEMDE EKONOMİ DAHA İYİ YÖNETİLİYORDU?

AK Partili seçmenin yüzde 77'si, MHP'li seçmenin ise yüzde 57'si başkanlık sisteminde ekonominin daha iyi yönetildiği belirtmektedir. MHP'lilerin ¼'ü, parlamenter sistemde ekonomi yönetiminin daha iyi olduğu kanaatindedir.

CHP'lilerin yüzde 94'ü, İYİ Partililerin yüzde 91'i ve HDP'lilerin yüzde 89'u parlamenter sistemde ekonominin daha iyi yönetildiğini düşünmektedir.

GRAFİK 30: GELİR DÜZEYİNE GÖRE HANGİ SİSTEMDE EKONOMİ DAHA İYİ YÖNETİLİYORDU?

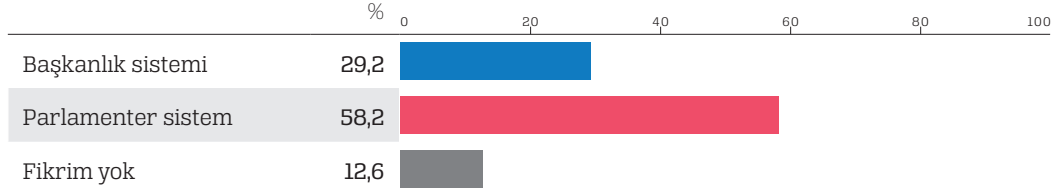

Gelir düzeyi artıkça, başkanlık sisteminde ekonomin idare edilışinden duyulan memnuniyet yükselmektedir. Düşük gelir düzeyinden katılımcıların yüzde 67'si, alt gelir düzeyinden katılımcıların yüzde 55'i ve üst-orta gelir düzeyinden katılımcıların yüzde 51'i, parlamenter sistemde ekonominin daha iyi yönetildiği görüşündedir.

Ekonominin başkanlık sisteminde daha iyi yönetildiğini savunanlar, sadece yüksek gelir düzeyinden gelen katılımcılarda çoğunluğu oluşturmaktadır.

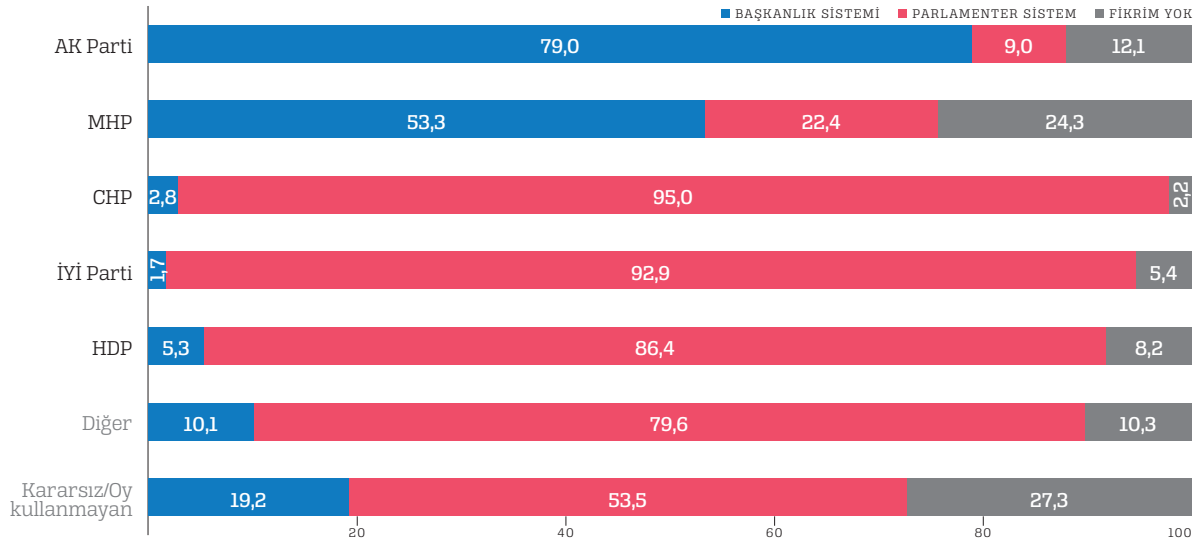
Hak ve Özgürlükler

GRAFİK 31: HAK VE ÖZGÜRLÜKLER HANGİ SİSTEMDE DAHA İYİ KORUNUYORDU?

Katılımcıların yüzde 58'i hak ve özgürlüklerin parlamenter sistemde daha iyi korunduğunu, yüzde 29'u ise başkanlık sisteminde daha iyi korunduğunu düşünmektedir.

GRAFİK 32: PARTİ TERCİHİNE GÖRE HAK VE ÖZGÜRLÜKLER HANGİ SİSTEMDE DAHA İYİ KORUNUYORDU?

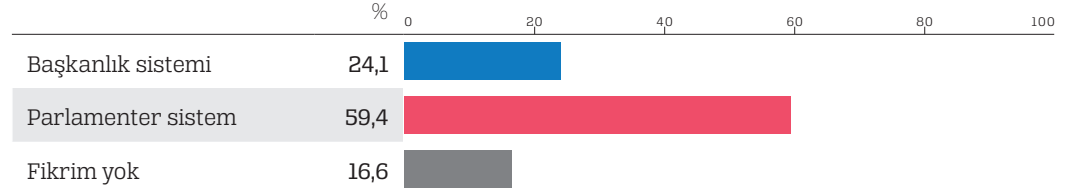

Hak ve özgürlüklerin başkanlık sisteminde daha iyi korunduğu görüşünde olanların oranı; AK Partililerde yüzde 79, MHP'lilerde yüzde 53'tür.

Muhalefet partilerine oy veren katılımcılar ise, açık bir şekilde parlamenter sistemden yana tavır koymaktadır. Hak ve özgürlüklerin, başkanlığa nispetle parlamenter rejimde daha iyi korunduğunu ifade edenlerin oranı CHP'lilerde yüzde 95'i, İYİ Partililerde yüzde 93'ü ve HDP'lilerde yüzde 86'yı bulmaktadır.

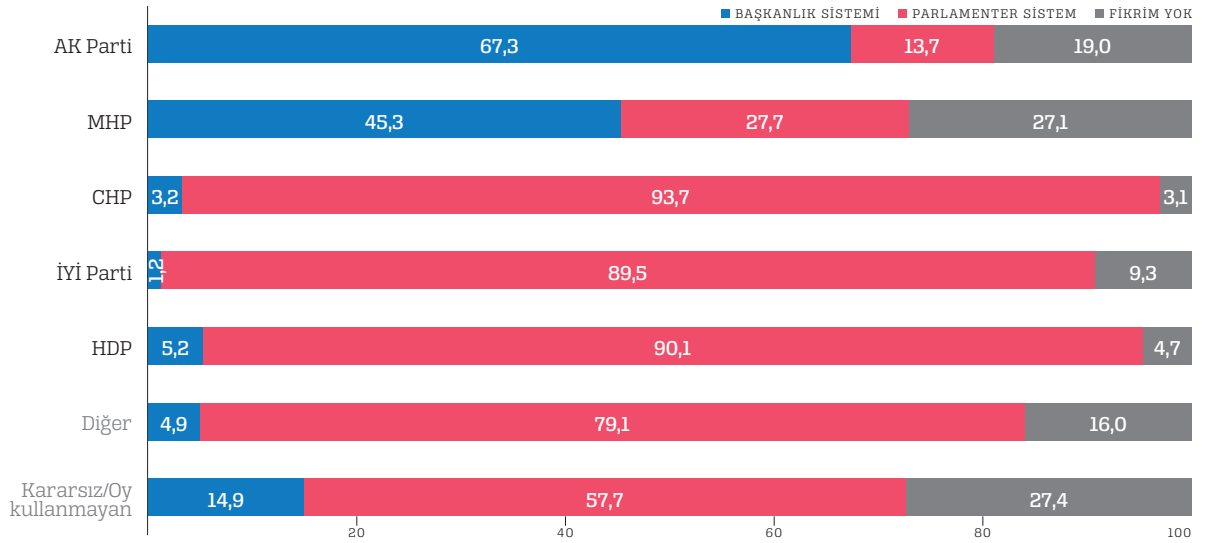
Yargı

GRAFİK 33: HANGİ SİSTEMDE YARGI DAHA BAĞIMSIZDI?

Katılımcıların yüzde 59'u parlamenter sistemde yargının daha bağımsız olduğu kanaatindedir. Başkanlık sisteminin yargıyı daha bağımsız kıldığını düşünenlerin oranı ise yüzde 24'tür.

GRAFİK 34: PARTİ TERCİHİNE GÖRE HANGİ SİSTEMDE YARGI DAHA BAĞIMSIZDI?

AK Partili katılımcıların yüzde 67'si ve MHP'li katılımcıların yüzde 45'i başkanlık sisteminde yargının daha bağımsız olduğunu düşünmektedir. AK Partililerin yüzde 19'unun ve MHP'lilerin yüzde 27'sinin fikir belirtmemesi, AK Partililerin yüzde 14'ünün ve MHP'lilerin yüzde 28'inin parlamenter sistemde yargının daha bağımsız olduğunu söylemeleri dikkat çekicidir.

Muhalefet partilerine oy veren katılımcıların yüzde 90'ından fazlası (CHP'lilerin yüzde 94'ü, İYİ Partililerin ve HDP'lilerin yüzde 90'ı) parlamenter sistemde yargının daha bağımsız olduğu görüşündedir.

Değerlendirme

Demokrasi, ekonomi, hak ve özgürlükler ve yargı gibi toplumun gündeminde ön sıraları işgal eden konularda, başkanlık sistemine dair toplumda genel olarak şöyle bir tablonun oluştuğu söylenebilir: Bu dört konuda başkanlık sisteminin performansından toplumun yüzde 60'ı memnun değil, yüzde 30'u memnun ve yüzde 10'u da kararsız. Toplumun yaklaşık üçte ikisi; demokrasinin, ekonominin, hak ve özgürlüklerinin ve yargının durumunun parlamenter sistemde daha iyi olduğunu düşünüyor.

Muhalefet seçmenlerinde, partileri farklı olsa da, başkanlık sistemine karşı kökleşmiş bir ortak kanaat var. Her dört konuda da muhalefet seçmenlerinin yüzde 90'ından fazlası, parlamenter sistemi başkanlık sistemine yeğ tutuyorlar; parlamenter sistemde işlerin daha iyi gittiğini düşünüyorlar.

İktidar kanadına gelince, orada iki noktayı vurgulamak gerekiyor: İlki, başkanlık sistemine geçme önerisini MHP getirmesine rağmen, MHP'li seçmenlerde bu sistem AK Partili seçmenler kadar benimsenmiş değil. Her dört konuda da AK Partililer ve MHP'liler arasında ciddi bir fark var.

Mesela parlamenter sistemin daha demokratik olduğunu söyleyenler AK Parti'de yüzde 10 iken MHP'de yüzde 30'u buluyor. Ekonominin parlamenter sistemde dahi iyi olduğunu belirtenler AK Parti'de yüzde 10'ken, MHP'de yüzde 25'e çıkıyor. MHP'lilerin dörtte biri hak ve özgürlüklerin korunması babında parlamenter sistemin daha elverişli olduğunu düşünürken, dörtte biri de bu konuda fikir beyan etmiyor. Dolayısıyla MHP seçmeninin yarısına yakınının, başkanlık sisteminde hak ve özgürlüklerin korunması meselesine mesafeli bir tutum aldıkları görülüyor.

Aynı şekilde MHP'lilerin yüzde 28'inin parlamenter sistemde yargının daha bağımsız olduğunu belirttiği, yüzde 27'sinin de bir fikir açıklamadığı düşünüldüğünde, MHP'lilerin yarısından fazlasının, başkanlık sisteminde yargının daha bağımsız olduğu fikrini benimsediklerini söylemek mümkündür.

İkincisi, AK Parti'nin bazı konularda kendi seçmenini de inandırmakta güçlük çekmesidir. Yargı, bu konuların başında geliyor; AK Partili seçmenlerin yüzde 14'ü parlamenter sistemde yargının daha bağımsız olduğunu düşünüyor, yüzde 19'u ise görüş belirtmekten imtina ediyor. Yani AK Parti seçmeninin üçte biri, başkanlık sisteminin yargıyı daha bağımsız kıldığı tezine sıcak bakmıyor.

Velhasıl, bir tarafta başkanlık sistemine karşıtlık ve parlamenter sisteme taraftarlık noktasında kenetlenmiş muhalefet partileri var. Diğer tarafta ise başkanlık sistemini benimsemiş düzeyleri birbirinden farklı ve savunma hatları daha gevşek iktidar partileri bulunuyor. Bu durum, hükümet sistemi mücadelesinde muhalefete avantaj sağlıyor.

SİSTEM TERCİHİ

**Başkanlık Sistemi mi Parlamenter Sistem mi?
Devam mı, Revizyon mu, Geçiş mi?
Geçiş Süreci
Sistem Değişikliğine İlişkin Öngörü**

İktidar başkanlık, muhalefet de parlamenter sistem etrafında kümelendiği için, gelecek seçimler Türkiye için aynı zamanda bir halk oylaması işlevi de görecek. Seçmenler verecekleri oylarla sadece ülkeyi yönetecek olanı seçmeyecekler, bununla birlikte, mevcut başkanlık sistemiyle mi yoksa parlamenter sistemle mi yola devam etmek istedikleri konusunda bir tercihte de bulunmuş olacaklar.

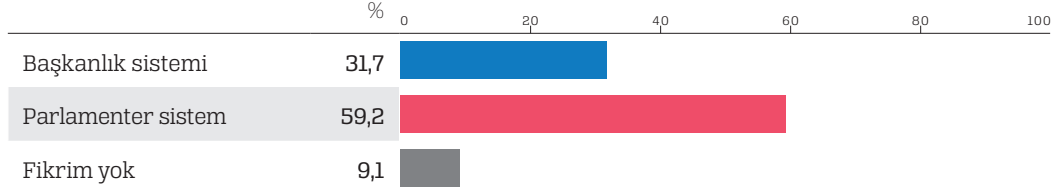
Hükümet sisteminde değişikliğe gitmek kolay bir iş değil. Her şeyden evvel, sistemi değiştirmek isteyenlerin, bu değişikliği gerçekleştirecek denli bir siyasi güç elde etmeleri gerekiyor. Seçimden sonra oluşacak siyasi dengeler, büsbütün bir sistem değişikliğini mümkün kılabileceği gibi, sistemin aynen devam etmesini ya da sistemde kısmi bir değişikliğe gidilmesini de gerektirebilir.

Muhalefet sistemi değiştirebilecek bir güç kazansa bile; bu, sistemin hemen değişeceği anlamına gelmiyor. Bugünden yarına bir sistemin yerine bir başkasını koymak mümkün olmuyor. Sistem değişikliği için gerekli siyasi ve hukuki alt yapının kurulması bir süreyi, bir geçiş sürecini gerekli kılıyor. Dolayısıyla muhalefetin seçimi kazanması halinde dahi, sistem değişikliğine ne zaman gidileceği ve hatta böyle bir değişimin olup olmayacağı, toplumda tartışılmaya devam ediyor.

Araştırmanın dördüncü kısmında, halkın kafasını meşgul eden bu meseleler ele alındı. Seçmenlerin sistem değişikliğini ne kadar arzuladıklarını ve ne kadar gerçekleşebilir gördüklerini belirlemek gayesiyle katılımcılara; sistem tercihleri, geçiş süreci ve seçim sonrası öngörülerini hakkında sorular soruldu.

Başkanlık Sistemi mi Parlamenter Sistem mi?

GRAFİK 35: HÜKÜMET SİSTEMİ TERCİHİ

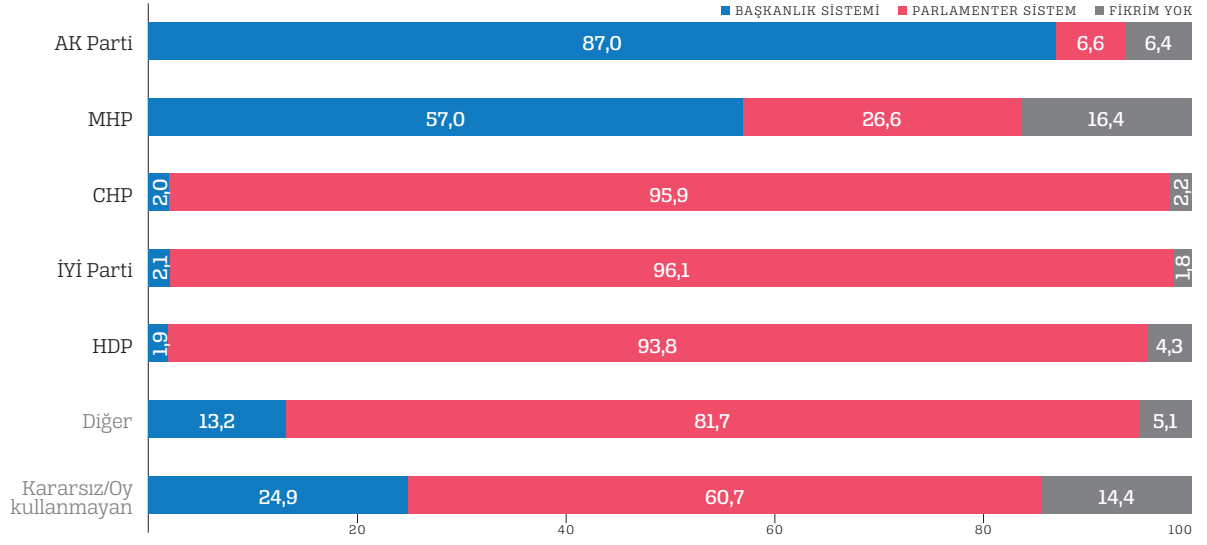

Katılımcıların yüzde 59'u yapılacak bir halk oylamasında parlamenter sisteme geçişi tercih edeceklerini ifade etmektedir.

Başkanlık sisteminin devamını destekleyeceğini belirtenlerin oranı yüzde 32, bir kanaati olmadığını söyleyenlerin oranı da yüzde 9'dur.

Bu bulgu, parlamenter sisteme geçiş ile ilgili muhtemel bir referandumun kolaylıkla kabul edileceğini gösteriyor.

GRAFİK 36: PARTİ TERCİHİNE GÖRE HÜKÜMET SİSTEMİ TERCİHİ

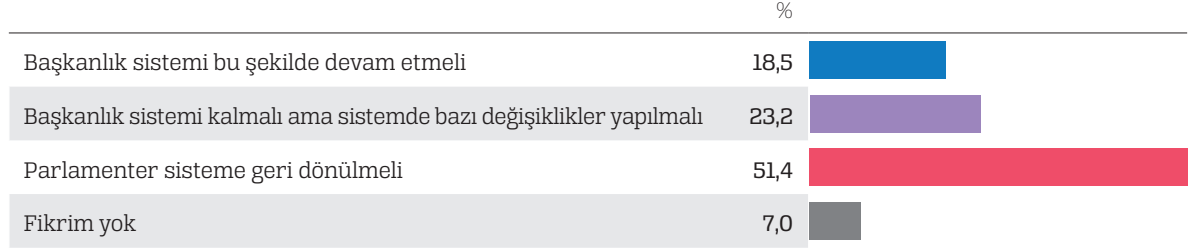

AK Parti seçmeni yoğunluklu olarak başkanlık (%87) başkanlık sistemini desteklemeye devam etmektedir. Ancak Cumhur İttifakının diğer ortağı MHP seçmeninde, başkanlık istemine destek AK Parti kadar yoğun görünmüyor. MHP'liler arasında başkanlık sisteminde destek yüzde 57'dir, yüzde 27 gibi ciddi bir orandaki MHP'li seçmen ise, parlamenter sistemden yana görüş bildirmektedir.

Muhalefet partilerinin seçmeninin neredeyse tamamı, sistem değişikliğinden yanadır. CHP ve İYİ Partililerin yüzde 96'sı, HDP'lilerin yüzde 94'ü parlamenter sisteme dönüşü istemektedir.

Devam mı, Revizyon mu, Geçiş mi?

GRAFİK 37: SİYASAL SİSTEME İLİŞKİN KANAAT

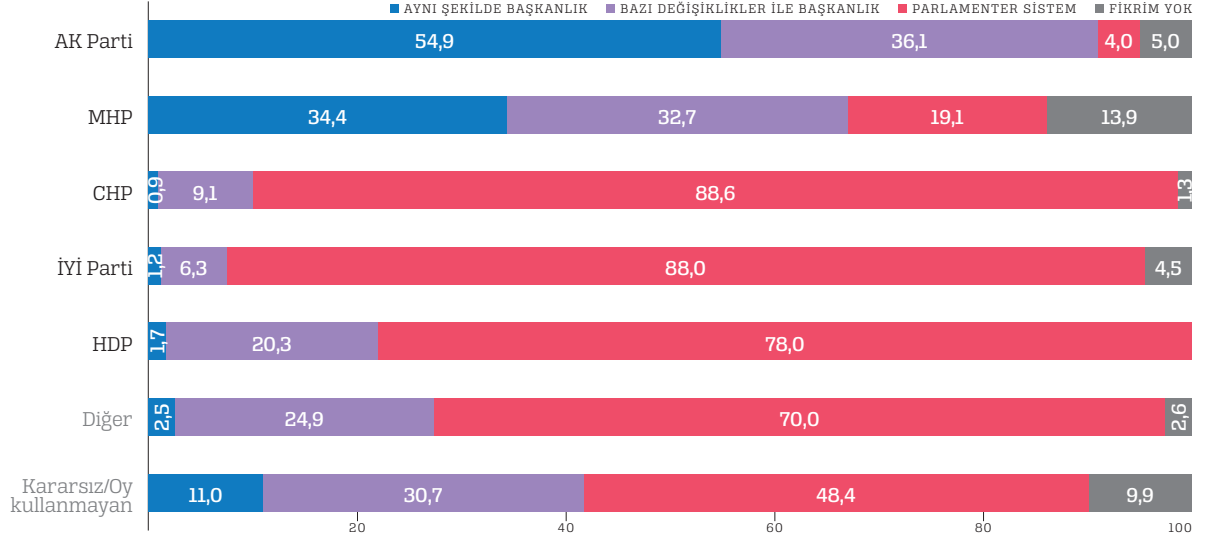

Başkanlık sisteminin mevcut haliyle devam etmesine taraftar olanların oranı yüzde 19'dur. Yüzde 23'lük bir kesim, başkanlık sisteminden yana olsa da, sistemde bazı değişikliklerin yapılması gerektiğini düşünmektedir.

Toplumun yarısından fazlası (%51) ise, başkanlık sistemini ne mevcut haliyle ne de değişiklik yapılmış haliyle kabul etmekte, parlamente sisteme geçişi savunmaktadır.

Parlamente sisteme geçilmeli diyenlerin (%51), olası bir referandumda parlamente sisteme geçişi tercih edeceğini ifade edenlerin (%59) altında kalması, bir kısım seçmenin -revize edilmesi durumunda- başkanlık sisteminin devamından rahatsız olmaması, herhangi bir revizyon yapılmadığında parlamente sisteme geçişi destekleyeceği şeklinde yorumlanabilir.

GRAFİK 38: PARTİ TERCİHİNE GÖRE SİYASAL SİSTEME İLİŞKİN KANAAT

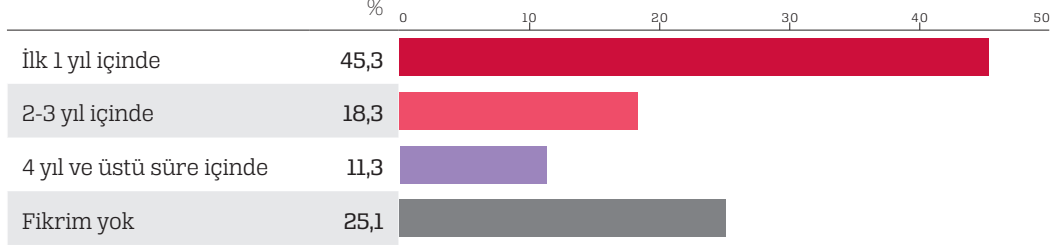
AK Partili katılımcıların yüzde 55'i başkanlık sistemi bu şekilde devam etmeli görüşünde iken, yüzde 36'sı başkanlık sistemi kalmalı ama sistemde bazı değişiklikler yapılmalı kanaatinde. MHP'li katılımcıların yüzde 34'ü başkanlık sistemi bu şekilde devam etmeli derken, yüzde 33'ü sistemde bazı değişiklikler yapılmalı görüşünü savunmaktadır. Parlamenter sisteme geri dönmeli diyen MHP'liler yüzde 19'dur.

İktidar partilerinde, sistem devam etse bile revize edilmeli diyenlerin oranı yüksektir. Bu mevcut haliyle başkanlık sisteminin iktidar seçmeninde bile hakim bir memnuniyet oluşturmadığını göstermektedir.

CHP'li ve İYİ Partili katılımcıların büyük çoğunluğu parlamenter sisteme geri dönmeli görüşündedir. HDP'lilerde bu oran yüzde 78 iken, başkanlık sistemi kalmalı ama sistemde bazı değişiklikler yapılmalı diyen HDP'lilerin oranı yüzde 20'dir.

Geçiş Süreci

GRAFİK 39: MUHTEMEL BİR GEÇİŞİN SÜRESİ NE OLMALI?

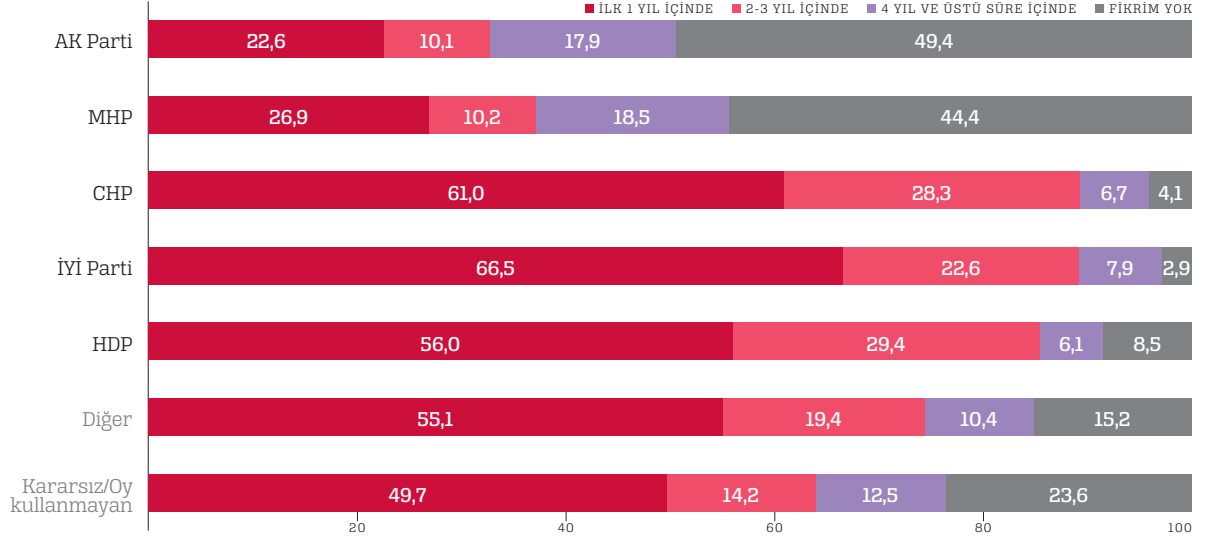

Katılımcıların yüzde 45'i, muhalefet iktidara gelip parlamenter sisteme geçme kararı alırsa; bu geçişin ilk 1 yıl içinde olması gerektiği görüşündedir.

Geçiş 2-3 yıl içinde yapılmalı diyenlerin oranı yüzde 18 iken, 4 yıl ve daha fazla süre içinde yapılmalı görüşünde olanlar yüzde 11'dir. Konu ile ilgili fikirleri olmayanlar yüzde 25'tir.

Yoğunluklu kanaat, geçişin ilk 1 yılın içerisinde yapılması yönündedir.

GRAFİK 40: PARTİ TERCİHİNE GÖRE MUHTEMEL BİR GEÇİŞİN SÜRESİ NE OLMALI?

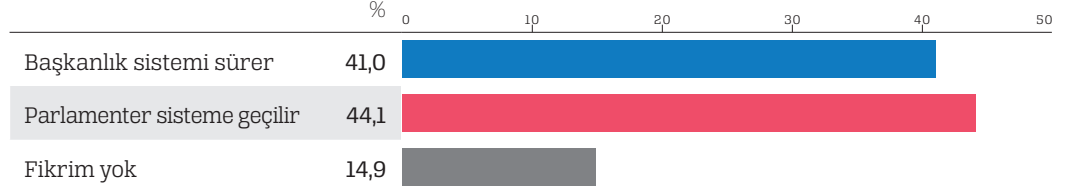
İktidar partilerine oy veren katılımcıların yarısına yakını (AK Partililerin yüzde 49'u ve MHP'lilerin yüzde 44'ü), muhalefet iktidara gelip parlamenter sisteme geçme kararı alırsa bu geçişin ne kadar süre içinde yapılması gerektiğine dair herhangi bir fikir beyan etmemektedirler.

Bu konuda görüş bildirenlerin çoğunluğu (AK Partililerin yüzde 22'si ve MHP'lilerin yüzde 27'si) ise, geçiş olması halinde, bunun bir yıl içinde yapılması gerektiğini söylemektedirler.

Muhalefet partilerine oy veren katılımcıların çoğunluğu da (CHP'lilerin yüzde 61'i, İYİ Partililerin yüzde 67'si ve HDP'lilerin yüzde 56'sı) geçişin ilk 1 yıl içinde olması gerektiği görüşündedir. ¼'lük bir muhalif seçmen kitlesine göre ise, geçiş 2-3 yıl içinde olmalıdır.

Sistem Değişikliğine İlişkin Öngörü

GRAFİK 41: SEÇİMLERDEN SONRA SİSTEM DEĞİŞİKLİĞİNE İLİŞKİN ÖNGÖRÜ

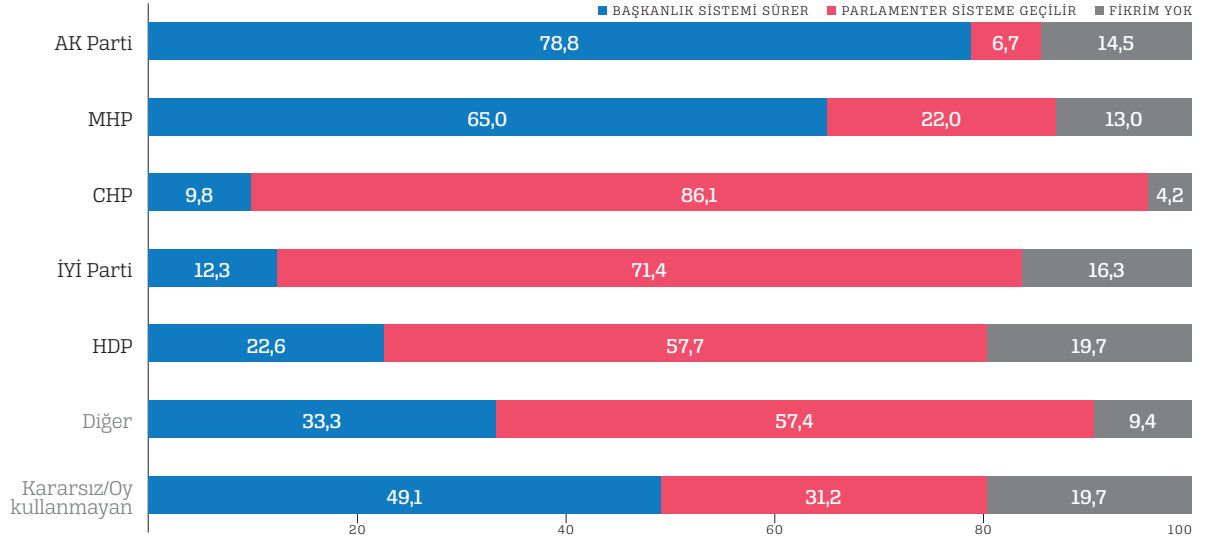

İktidar, mevcut başkanlık sisteminin devam etmesini savunurken, muhalefet partileri sistemin değiştirilip güçlendirilmiş parlamenter sisteme geçilmesi gerektiğini savunuyor.

Katılımcılara sistem değişikliği ile ilgili öngörülerini sorulduğunda; yüzde 44'ü seçimlerden sonra parlamenter sisteme geçileceğini öngörürken, yüzde 41'i seçimlerden sonra da başkanlık sisteminin devam edeceğini öngörmektedir.

Toplum, siyasetin/muhalefetin sistem değişikliği hedefini gerçekleştirmeyi başarabileceği konusunda henüz hâkim bir kanaat geliştirmemiş görünmektedir.

GRAFİK 42: PARTİ TERCİHİNE GÖRE SEÇİMLERDEN SONRA SİSTEM DEĞİŞİKLİĞİNE İLİŞKİN ÖNGÖRÜ

İktidar partilerine oy veren katılımcıların çoğunluğu (AK Partililerin yüzde 79'u ve MHP'lilerin yüzde 65'i) seçimlerden sonra da başkanlık sisteminin devam edeceğini düşünmektedir.

Muhalefet partilerine oy veren katılımcılar içerisinde seçimlerden sonra parlamenter sisteme geçileceğine dair motivasyonu en yüksek olanlar CHP'lilerdir. CHP'lilerin yüzde 86'sı seçimlerin ardından parlamenter sisteme geçileceğini öngörürken, bu oran İYİ Partililerde yüzde 71 ve HDP'lilerde de yüzde 57 olarak çıkmaktadır.

Değerlendirme

Seçimin ertesinde parlamenter sisteme geçiş yüzde 60 oranında kabul görüyor; muhalefet seçmenlerinde bu konuda bir fikir birliği oluşmuş görünüyor. AK Parti, seçmenlerinin ağırlık bir kısmını başkanlık sisteminin devamına ikna etmiş olsa da, MHP'de yüzde 40'ın üzerinde tereddütlü bir kitlenin varlığı, iktidarı bu konuda muhalefete oranla daha kırılgan hale getiriyor.

AK Parti seçmenin başkanlık sistemine desteği devam ediyor ancak bu sistemin olduğu gibi devam etmesinden yana olanlar, AK Partilerin yüzde 55'inin oluşturuyor. Yüzde 40'a yakın bir AK Parti seçmeni, başkanlık sisteminde bazı değişiklikler yapılmasını gerekli görüyor. MHP'de ise, başkanlık sisteminin mevcut haline destek, AK Parti'den çok daha düşük; MHP'lilerin ancak üçte biri başkanlık sistemine bu biçimiyle onay veriyor, üçte biri de sistemde değişiklik yapılmasını istiyor. Dolayısıyla iktidar seçmenlerinde, başkanlık sisteminde bazı değişikliklerin yapılması ciddi bir talebi yansıtıyor.

Eğer seçimlerden sonra bir sistem değişikliği yapılacaksa, seçmenlerin çoğunluğu bunun mümkün olan en kısa zamanda yapılmasını istiyor. Seçmenin yarısına yakını (%45) geçiş sürecinin bir yıl içinde yapılmasını istiyor; uzun geçiş sürelerinde seçmen desteği düşüyor. İktidar partilerinin seçmenlerinin yarısına yakını geçiş sürecinin ne kadar olması gerektiğine yönelik bir fikir açıklamıyor. Onların içinde fikrini açıklayanların çoğunluğu da, muhalefet seçmeleri ile paralel düşünüyorlar ve sürecin kısa tutulmasını istiyorlar.

Seçmenlerin dörtte biri geçiş sürecine ilişkin bir düşüncesinin olmadığını söylüyor. Bunun en önemli sebebi, muhtemelen, muhalefetin bir sisteminden diğerine geçişin nasıl yapılacağı ve bunun ne kadar süreceğine dair, henüz halka bir söz söylememiş olmasıdır. Seçmen, hayati öneme haiz bu konuda muhalefetin ne düşündüğünü bilmiyor.

Seçmenlerin yüzde 60'ı parlamenter sisteme geçmeyi istiyor, ama seçimlerden sonra parlamenter sisteme geçileceğini tahmin edenlerin oranı yüzde 45'te kalıyor. Bu, muhalefetin, parlamenter sistem taraftarlarının bir bölümünü, bir sistem değişikliği yapacağına inandırmadığını gösteriyor.

Dolayısıyla muhalefetin, hem hükümet sistemi konusunda bir karara varmış olmayanları yanına çekmek hem de parlamenter sistemi talep edenlerin bir sistem değişikliği yapılacağına olan inançlarını kuvvetlendirmek için, muhalefetin muhtemel bir geçişin yöntemi ve süresini öngören bir program hazırlaması ve bunu halka sunması gerekiyor.

Sonuç

Türkiye'nin sistem tartışması yeni bir durum değil. Parlamenter sistemin yürürlükte olduğu dönemlerde de gündemde olan sistem eleştirisi ve arayışı 2017'de kabul edilen ve 2018 yılından beri yürürlükte olan başkanlık sistemi döneminde daha da keskinleşti.

Türkiye'nin parlamenter sistemden başkanlık sistemine geçişini sağlayan referandum, oldukça küçük bir farkla (%51) kabul edilmişti. Bu oy oranı, toplumun keskin ayrışmasını yansıtıyordu. Sistem değişikliği, anayasal meşruiyet açısından sorunlu görülmesine de toplumsal uzlaşma açısından ciddi bir meşruiyet açığına sahipti.

Bugün, geçen 4 yılın ardından, başkanlık sistemine destek daha da azalmış durumda. Bunda, başkanlık sisteminin kurgusu ve Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın yönetim tarzı ve performansı kadar, muhalefetin parlamenter sisteme dönüş hedefinden vazgeçmemesi, hatta sistem değişikliğini iktidar-muhalefet ayrışmasının merkezine yerleştirmesi de etkili oldu. Öyle ki bugün parlamenter sisteme geçiş söylemi, muhalefeti bir arada tutan ve seçimlerde Erdoğan iktidarına son vermeyi hedefleyen motivasyonun resmi söylemine dönüşmüş durumda.

Bu çalışmada, iktidar ve muhalefet blokları arasında keskin bir ayrışmaya dönüşen sistem tartışmasının toplumsal dinamiklerini ve toplumun hükümet sistemi ile ilgili algı ve beklentilerini anlamaya çalışıyoruz.

Araştırma/çalışma 4 bölümden oluşuyor.

"Başkanlık Sistemi" başlıklı ilk bölümde, iktidar ve muhalefet bloklarının başkanlık sistemi ile ilgili öne sürdükleri temel argümanların toplum nezdinde nasıl bir karşılık bulduğuna odaklanıyoruz. Bu çerçevede, katılımcılara; başkanlık sisteminde cumhurbaşkanının yetkileri, Meclis'in konumu, başkanlık sisteminin tek başlılığı ile hızla, istikrara ve ekonomik krize muhtemel etkisi sorularak katılımcıların bu sistemden ne kadar memnun oldukları ölçülmeye çalışıldı.

Başkanlık sistemine yönelik memnuniyet ortalaması, 10 üzerinden 3.8'dir. Katılımcıların yüzde 45'i sıfır puan vermiştir. Bu oranlar, başkanlık sistemine yönelik güçlü bir memnuniyetsizlik ve karşıtlığın göstergesi olarak okunabilir.

Başkanlık sisteminde Cumhurbaşkanının yetkilerinin fazla olduğu ve TBMM'nin etkisinin azaldığı konusunda yüzde 60'a varan geniş bir mutabakat bulunuyor.

Toplum, başkanlık sistemi taraftarlarının ileri sürdüğü; hızlı karar alma, yönetimi tek elde toplama ve siyasi istikrar sağlama gibi argümanlara da güçlü bir destek vermiyor görünmüyor. Toplumun yarısı bu argümanları paylaşmazken, paylaşılanlar üçte bir düzeyinde kalıyor.

Son olarak, toplumun yarısından fazlası, yaşanmakta olan ekonomik kriz ile başkanlık sistemi arasında doğrudan bir ilişki görüyor.

"Parlamenteer Sistem" başlıklı ikinci bölümde, parlamenteer bir sistemde cumhurbaşkanı-nın seçilme yöntemi, yetkileri ve bir parti ile ilişkisi hakkında sorular sorarak toplumun nasıl bir cumhurbaşkanı tahayyül ettiğini anlamaya çalıştık.

Toplumun yüzde 80'i Cumhurbaşkanı'nın halk tarafından seçilmesi gerektiğini düşünüyor. Toplum, parlamenteer sisteme geçildiğinde de cumhurbaşkanı'nın kendisi tarafından seçilmesini istiyor, elde ettiği bu yetkiyi kaybetmek veya parlamentoya devretmek istemiyor.

Cumhurbaşkanı'nın sahip olması gereken yetkiler konusunda, seçmenlerin destekledikleri partilerin görüşleri belirleyici olmuş görünüyor. Muhalefet seçmeninde hakim eğilim Cumhurbaşkanı yetkilerinin sembolik düzeye düşürülmesi iken, iktidar seçmeni ise, cumhurbaşkanı'nın güçlü yetkilerle donatılmasını savunuyor.

Toplumun çoğunluğu, cumhurbaşkanı'nın partili olmasını uygun bulmuyor.

Sonuç olarak, toplum, sembolik yetkilere sahip, parti rozeti taşımayan ve halk tarafından seçilen bir cumhurbaşkanı kurgusuna taraftar görünüyor.

"İki Sistemin Mukayesesi" başlıklı üçüncü bölümde, katılımcılara, dört alanda başkanlık sistemi ile parlamenteer sistemi mukayese eden sorular sorarak; insanların gündelik hayatlarına doğrudan etkide bulunan sorunlar ile hükümet sistemi arasında kurdukları bağı anlamak istedik.

Demokrasi, ekonomi, hak ve özgürlükler ve yargı gibi toplumun gündeminde n sıraları işgal eden konularda, toplumun yüzde 60'ı başkanlık sisteminin performansından memnun değil. Toplumun yaklaşık üçte ikisi; demokrasinin, ekonominin, hak ve özgürlüklerinin ve yargının durumunun parlamenteer sistemde daha iyi olduğunu düşünüyor.

Her dört konuda da muhalefet seçmeninin yüzde 90'ından fazlası, parlamenteer sistemde işlerin daha iyi gittiğini düşünüyor. İktidar kanadı her dört konuda da başkanlık sisteminde paye vermekle birlikte hem muhalefet kadar keskin değil, hem de bütünlüklü bir fotoğraf vermiyor.

"Sistem Tercihini" başlıklı dördüncü bölümde, katılımcılara; sistem tercihleri, geçiş süreci ve seçim sonrası ngrleri hakkında sorular sorularak, toplumun sistem değişikliğini ne kadar arzuladığını ve ne kadar gerçekleşebilir gördüğünü anlamaya çalıştık.

Sistem değişikliğine ilişkin bir referandum, kolaylıkla kabul edilecek görünüyor. Muhtemel bir halk oylamasında parlamenteer sisteme geçişi destekleyenlerin oranı yüzde 60'a çıkmış durumda.

Toplumda hakim eğilim (%51) parlamenteer sisteme geçiş yönünde olmakla birlikte, katılımcıların yüzde 23' başkanlık sisteminin revize edilmesinden, yüzde 19'u da bu Şekilde devam etmesinden yana görünüyor.

Muhalefet seçmeni blok olarak parlamenter sisteme geçişe taraftar iken, iktidar seçmeni başkanlık sisteminin olduğu gibi devamı ve revize edilmesi arasında bölünmüş durumda.

Seçimlerden sonra sistem değişikliği yapılacaksa, seçmenlerin çoğunluğu bunun mümkün olan en kısa zamanda yapılmasını istiyor. Seçmenin yarısına yakını (%45) geçiş sürecinin bir yıl içinde tamamlanmasını istiyor; uzun geçiş sürelerinde seçmen desteği düşüyor.

Katılımcıların yüzde 60'ı parlamenter sisteme geçmeyi istiyor, ama seçimlerden sonra parlamenter sisteme geçilebileceğini öngörenlerin oranı yüzde 45'te kalıyor. Bu, muhalefetin, parlamenter sistem taraftarlarının bir bölümünü, bir sistem değişikliği yapacağına inandıramadığını gösteriyor.

Bu detaylardan sonra, çalışmanın tamamına yansıyan hâkim eğilimi şu şekilde özetlemek mümkün.

Toplum genel itibarıyla başkanlık sisteminden memnun değil ve parlamenter sisteme geçişe taraftar görünüyor. Ancak bu genel eğilim, seçmenin iktidar ve muhalefet konumuna ve siyasi parti aidiyetine göre farklılaşıyor.

Muhalefet iktidara kıyasla seçmenini daha keskin bir hatta tutmayı başarmış görünüyor. Muhalefet seçmeni, ilgili bütün başlıklarda başkanlık sistemine karşı ve parlamenter sistemden yana tutumunu daha güçlü bir şekilde yansıtırken, iktidar seçmeni başkanlık sistemine taraftarlığını daha zayıf bir tonla sürdürüyor. Özellikle AK Parti ile MHP seçmeni arasında, görünür bir farklılaşma dikkat çekiyor. MHP seçmeni, genel eğilim itibarıyla başkanlık sistemine daha yakın dururken AK Parti seçmeni kadar güçlü bir destek de vermiyor.

Araştırma Hakkında

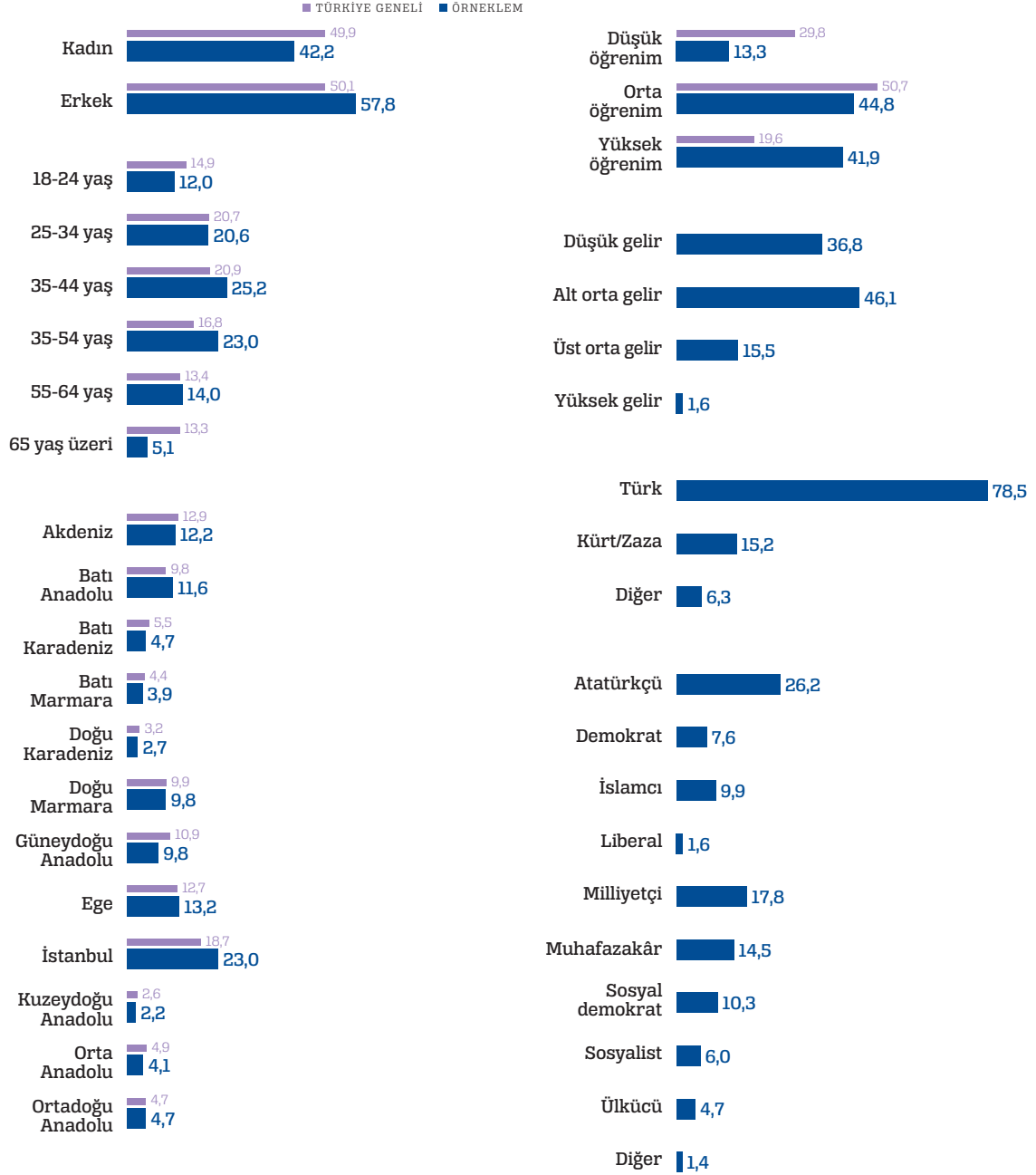
METODOLOJİ

Bu araştırma, 22-26 Ağustos 2022 tarihleri arasında Ankara Enstitüsü tarafından yapılmıştır.

Araştırmanın örneklem büyüklüğü 2.144'tür. Örneklem hata payı (margin of error), %95 güven düzeyinde -tasarım etkisi (design effect) de dikkate alınarak- %3 olarak hesaplanmıştır.

KATILIMCI DAĞILIMI

Ankara Enstitüsü

Ankara Enstitüsü Türkiye ve dünyadaki siyasal, ekonomik, toplumsal ve jopolitik gelişmeleri inceleyen akademik bir düşünce kuruluşudur. Başta Türkiye'nin siyasal ve toplumsal hayatını ilgilendiren başlıklar olmak üzere düzenli olarak demokratikleşme, siyasal çoğulculuk, katılım, hesap verilebilirlik ve şeffaflık temelli araştırmalar gerçekleştiren Enstitü, Türkiye dış politikası ve jeopolitik gelişmelere dair çalışmalar da yürütmektedir.

Türkiye'deki tartışmalara katkıda bulunmak üzere çoğulcu bir tartışma platformu olarak yayın hayatında olan perspektif.online sitesi de Ankara Enstitüsü tarafından yönetilmektedir.

Farklı akademik kurum, sivil toplum ve medya kuruluşlarıyla ortak akademik çalışmalara imza atan Ankara Enstitüsü düzenli bir şekilde Türkiye'nin siyasal, ekonomik ve toplumsal nabzını tutacak saha araştırmaları da gerçekleştirmektedir. Bu araştırmalar sayesinde elde edilen zengin veriler akademik ortaklıklar veya müstakil araştırmalarla bilimsel ürünler olarak yayınlanmaktadır.

www.ankaraenstitusu.org

www.perspektif.online

www.panoramatr.com

Centre for Applied Turkey Studies (CATS)

German Institute for International and Security Affairs (SWP)'in içinde bir program olan The Centre for Applied Turkey Studies (CATS), Stiftung Mercator ve Federal Foreign Office tarafından desteklenmektedir. CATS Türkiye üzerine çalışmalar yürüten düşünce ve araştırma kuruluşlarının uluslararası bir ağı olan CATS Network'ün yürütücüsüdür. Bu yayın CATS Network'ün "Türkiye'nin Sistem Arayışı" projesinin bir parçasıdır.

<https://www.cats-network.eu/>

VAHAP COŞKUN

Lisans ve yüksek lisansını Dicle Üniversitesi'nde tamamlamış, doktorasını ise Ankara Üniversitesi'nde yapmıştır. İnsan hakları ve demokrasi sorunları, Türkiye siyaseti ve Kürt meselesi hakkında çok sayıda kitap ve makalesi yayınlanan Coşkun, akademik çalışmalarını Dicle Üniversite Hukuk Fakültesi'nde sürdürmektedir.

HATEM ETE

Lisans, yüksek lisans ve doktora öğrenimini ODTÜ Sosyoloji Bölümü'nde yapan Hatem Ete, 2007-2008'de doktora araştırma bursuyla Columbia Üniversitesi'nde bulundu. 2008-2014 arasında SETA Vakfında Siyaset Araştırmaları Direktörlüğü, 2014-2017 arasında da Başbakan Başmüşavirliği yaptı. Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde Öğretim Üyesi ve Ankara Enstitüsü'nde Direktör olarak görev yapmaktadır.

Federal Foreign Office

TÜRKİYE'NİN
SİSTEM
ARAYIŞI

TOPLUMSAL ALGI VE BEKLENTİLER

Türkiye uzunca bir süredir sistem tartışması yürütüyor ve öyle anlaşıyor ki bu konudaki tartışma ve arayış, siyaseti önümüzdeki birkaç yıl daha yoğun bir şekilde etkilemeye ve biçimlendirmeye devam edecek.

Türkiye’de parlamenter sistem, sık sık kesintilere uğrasa da bir buçuk asra yakın (1876-2017) bir geçmişe sahip. 2017’den beri de Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi yürürlükte. Her iki sistemin de siyasette ve toplumda genel bir memnuniyet üretebildiğini söylemek zor.

Haziran 2023’te yapılması öngörülen seçimlerin sonucuna göre, yoğunluğu ve süresi değişse bile, her halükârda sistem tartışması Türkiye siyasetini meşgul etmeye devam edecek.

Bu durumu göz önünde bulundurarak, karar alıcılara ve kamuoyuna akademik bilgi temelli katkı sağlamak ve tartışmaların siyasi keskinliğini esneterek diyalog ve müzakere zeminini genişletmek üzere Ankara Enstitüsü bünyesinde kapsamlı bir program hazırlamış bulunuyoruz.

Bu program, sistem arayışına katkı sunacak 10 akademik analiz yayınlamayı ve toplumun sistem ile ilgili kanaatlerini öğrenmek üzere detaylı bir kamuoyu araştırması yapmayı içeriyor. “Türkiye’nin Sistem Arayışı” başlığı altında bugüne kadar alanında uzman saygın akademisyenlerin kaleme aldığı 5 raporu kamuoyuna sunduk. Yıl sonuna kadar da 5 rapor yayınlamayı planlıyoruz. Raporlarımızı www.ankaraenstitusu.org sitesinden okuyabilirsiniz.

Elinizdeki çalışma, Türkiye’nin Sistem Arayışı programı çerçevesinde, toplumun sistem tartışmalarına bakışını öğrenmeye yönelik olarak, 22-26 Ağustos tarihleri arasında, 2.144 kişi ile gerçekleştirilen kamuoyu araştırması bulgularını ve bu bulguların analizini içermektedir.

Vahap Coşkun ve Hatem Ete imzalı çalışma, toplumun sistem tercihi ve sistemle ilgili algı ve beklentileri hakkında detaylı bulgular içeriyor.

Çalışmanın iktidar-muhalefet dinamikleri üzerinden ve oldukça sert bir karşıtlık ile yürüyen sistem tartışmasının veri temelli ve daha soğukkanlı bir şekilde yürütülmesine katkı sunacağına inanıyoruz.